

Op de Hoogte

Jaargang 31 nr. 3, september 2025

Op de Hoogte

Jaargang 31 nr. 3, september 2025

Redactioneel

‘Op een grote paddenstoel...’. Wie is er niet groot mee gebracht. De herfst dient zich weer aan op Walcheren!

Onze delta kan tegen een stootje. Al 50 miljoen jaar is het landschap volop aan verandering onderhevig. We zijn met Walcheren zelfs onderdeel van een heus geopark! Hoe dat zit vind je in dit nummer. Zeeland is al eeuwenlang het strijdtonaal tegen het water, maar tussen 4 september en 6 november 1944 vond hier één van de belangrijkste veldslagen uit de Tweede Wereldoorlog plaats, de Slag om de Schelde. Met de laatste excursie door Park Toorenvliedt in 2025 ga je er meer over te weten komen. Verder vind je meer informatie hierover in dit nummer én natuurlijk bij het Polderhuis in Westkapelle. Hier gaan we in aanloop naar de 81e herdenking van deze slag op bezoek. Deze slag is namelijk nogal onbekend, maar van grote invloed geweest op de bereikbaarheid van Antwerpen en dus de bevoorradings van de geallieerden en het verloop van de oorlog én niet te vergeten: het huidige landschap van Walcheren. Ook twee van de ommetjes in dit nummer staat in het teken van deze slag.

Van al dat rondtrekken in het mooie Walcheren krijg je natuurlijk zin in lekker eten. Met moestuinieren en andere activiteiten draagt Jong Leren Eten hier een steentje aan bij. En als je geen zin hebt om veel moeite te doen dan kun je net als wij op bezoek gaan bij Museumcafé De Orangerie. Verder in dit nummer weer prachtige foto’s van onze IVN-Fotowerkgroep, maar ook een vogel met sterallures! In dit nummer vind je de laatste IVN-activiteiten van 2025 én de aankondiging van onze ledendag binnenkort.

Beleef Walcheren deze herfst, elke plek heeft een verhaal te vertellen! En heb je zin in een uitstapje buiten Walcheren? Pak dan de fiets! Zo maak je weer mooie herfsterinneringen!

Namens de redactie,
Roy en Irene

Bij de voorpagina

Vliegenzwam in Oranjezon.

Aan deze uitgave werkten mee

Arjen Hartog, Laura Arkesteijn, Sacha Odenhoven, Henk Kloosterziel, Vivian Clement, Cobie Gouwen, Corine Osté, Arjen Faasse, Theo Hendriks, Angie van Goethem, deelnemers fotorubriek en onze bezorgers.

Colofon

Op de Hoogte is een uitgave van IVN Walcheren* voor leden en relaties. Oplage circa 300 exemplaren. Op verzoek ook op papier.

Redactie: Angelique de Cock, Irene Maréchal, Roy van de Voort, e-mail: opdehoogte-walcheren@ivn.nl.

Geen ‘Op de Hoogte’ ontvangen? Mail dan even naar opdehoogte-walcheren@ivn.nl. Het volgende nummer komt in december uit. Kopij aanleveren voor 30 november.

~~~~~

* IVN Walcheren is een afdeling van IVN (Instituut voor natuureducatie en duurzaamheid), actief in voorlichting en educatie op natuur- en milieugebied en heeft (huisgenoot-)leden; contributie € 25 resp. € 12 per jaar. Voor hen zijn activiteiten gratis of tegen gereduceerd tarief.

Ledenadministratie: Theo Hendriks, penningmeester; zie voor adresgegevens ‘Bestuur & Werkgroepen’. Contributiebetaling vindt plaats via incasso of betaling a.d.h.v. een factuur op bankrekening NL02ABNA0213302942 t.n.v. IVN.

~~~~~

* Website www.ivn.nl/walcheren; IG: IVN_Walcheren; Facebook: <https://www.facebook.com/ivn.walcheren/>

~~~~~

Druk: Editoo Arnhem

Bestuur en werkgroepen

Dagelijks bestuur

<i>Voorzitter:</i>	Carlien Nijdam	
<i>Secretaris:</i>	Carlien Nijdam	(e-mail: secretariaat@ivnwalcheren.nl)
<i>Penningmeester:</i>	Theo Hendriks	(e-mail: penningmeester@ivnwalcheren.nl)

Algemeen bestuur (naast het dagelijks bestuur)

<i>Cursussen:</i>	Marjan Rouw	(e-mail: cursussen@ivnwalcheren.nl)
<i>Activiteiten:</i>	VACATURE	(e-mail: activiteiten@ivnwalcheren.nl)
<i>Communicatie:</i>	Arjen Faasse	(mobiel: (06) 18408163) (e-mail: communicatie@ivnwalcheren.nl)

Werkgroepen

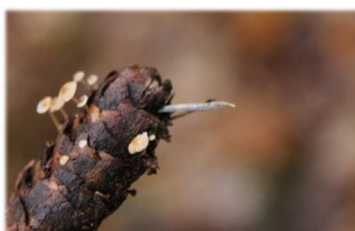
<i>Natuurpaden:</i>	Johan Antheunisse	(coördinator, tel.: (0118) 628814) (e-mail: milijobo@zeelandnet.nl)
<i>Excursies:</i>	VACATURE	(algemeen coördinator) (e-mail: activiteiten@ivnwalcheren.nl)
<i>Cursussen:</i>	Marjan Rouw	(e-mail: cursussen@ivnwalcheren.nl)
<i>Duurzaamheid:</i>	Jack Molkenboer	(e-mail: JackMolkenboer@hotmail.com)
<i>Blad Op de Hoogte:</i>	Angelique de Cock, Irene Maréchal-Van de Voort, Roy van de Voort	(e-mail: opdehoogte-walcheren@ivn.nl)
<i>Website:</i>	Joop Weijland	(e-mail: webmaster.walcheren@ivn.nl)
<i>Facebook:</i>	Angie van Goethem	(@IVN_Walcheren) (e-mail: communicatie@ivnwalcheren.nl)
<i>Instagram:</i>	VACATURE	(@IVN_Walcheren) (e-mail: communicatie@ivnwalcheren.nl)
<i>Public Relations:</i>	VACATURE	(e-mail: communicatie@ivnwalcheren.nl)
<i>Fotowerkgroep:</i>	Arjen Hartog	(e-mail: a.m.hartog@gmail.com)
<i>Korren:</i>	Arjen Faasse	(e-mail: arjen@ivnwalcheren.nl)

Paddenstoelen voor beginners

Ontdek de fascinerende wereld van paddenstoelen! Van smakelijke soorten op de markt tot mysterieuze zwammen in het bos: er valt veel te leren. Ontdek hun rol in de natuur als opruimers en verbinders. Laat je verwonderen door hun vormen, kleuren en bijzondere eigenschappen. Of je nu natuurliefhebber of gewoon nieuwsgierig bent: paddenstoelen bieden voor ieder wat wils. Duik in de wereld van paddenstoelen via de online learning www.ivn.nl/online-cursussen-over-de-natuur/paddenstoelen-voor-beginners en je zult nooit meer hetzelfde naar het bos kijken!

Het hele jaar door groeien er paddenstoelen, maar de topperiode is de herfst. Paddenstoelen zijn vruchten van schimmels die meehelpen om natuurlijk materiaal op te ruimen. En ze zijn op veel plaatsen te zien!

Van de bestuurstafel

Op woensdagavond 27 augustus zaten we als IVN-Walcherenbestuur op het strand van Vlissingen, bij afgaand water en ondergaande zon, te vergaderen. Na ons zomerreces van een maand pakten we de draad weer op. De locatie en weerzien maakten dat we met plezier elkaar weer bijpraatten over van alles en nog wat.

Eén van de onderwerpen op de agenda is altijd het ledenaantal van de vereniging. Het aantal leden is sinds een aantal maanden fors gegroeid naar 304 leden. De reden voor de groei is het bijschrijven van de leden van IVN-Zeeuwse Delta bij IVN-Walcheren. Doordat deze afdeling al geruime tijd geen bestuur meer heeft, hebben we besloten dat de leden welkom zijn bij IVN-Walcheren. De leden van de Zeeuwse Delta hebben hiermee ingestemd, waardoor we zijn gegroeid in omvang en geografische herkomst van leden.

Van harte welkom voor de 'nieuwe' leden van Zeeuwse Delta bij onze afdeling. Wij als IVN-Walcherenbestuur hopen van harte dat we samen met alle leden invulling kunnen blijven geven aan onze missie; samen middels excursies en cursussen de leden en andere geïnteresseerden kennis over de Zeeuwse natuur en milieu te vergroten. We hopen daarmee dat door de uitbreiding van het aantal leden, ook buiten Walcheren, het enthousiasme voor het organiseren, meedenken, samenwerken en daarmee elkaar ontmoeten zal blijven bestaan en uitbreiden.

Het eerstvolgende gemeenschappelijk moment om elkaar te ontmoeten en daarmee samen overleggen, inspireren en plannen te maken is onze ledendag naar de Kalmthoutse Heide op zaterdag 20 september. Heel graag tot dan!

Een mooie nazomer gewenst! Namens het bestuur,

Arjen, Theo, Marjan en Carlien

In ons bestuur is nog een **vacature**. Lijkt het je wat om je in te zetten voor IVN-Walcheren? Stuur dan een mailtje naar ons secretariaat.

Activiteitenoverzicht

Geheimen van het getij

De excursies duren ongeveer 1,5 uur en vinden op **zaterdagen** plaats:

- **11 oktober** om 10.30 uur
- **26 oktober** om 19.30 uur

Excursies vanuit het Polderhuis in Westkapelle. Stevig schoeisel is aan te raden! Een verrekijker is handig.

Tickets zijn te koop op de ticketpagina van Het Polderhuis:
hetpolderhuis.eventgoose.com

Ook dit jaar zijn er weer excursies in samenwerking met het Polderhuis in Westkapelle. Alle excursies hebben als thema: 'Geheimen van het getij'.

Tussen eb en vloed tilt de zee een tipje van de sluier van het onderwaterleven op. Iedere dag weer spoelen er andere vondsten uit de zee aan op het strand. Bij laagwater zijn bij

paalhoofden en aan dijken dieren en planten te ontdekken die leven in de dynamische zone tussen land en zee. Tijdens de wandeling langs de waterlijn zal de gids een toelichting geven over de bijzondere natuur op het scheivlak tussen land en de zee met zijn specifieke flora en fauna. Genoeg te ontdekken dus! De excursies starten bij het Polderhuis in Westkapelle.

De excursie van **26 oktober** is tevens onderdeel van **Nacht van de Nacht**. Nederland is enorm verlicht. Het doel van Nacht van de Nacht is om Nederland donkerder en duurzamer te maken. Mens en dier hebben het natuurlijke ritme van de nacht nodig om uit te rusten, voor hun gezondheid en voor een sterke weerstand. Jaarlijks worden miljoenen trekvogels verstoord of ze sterven door lichthinder. Activiteiten tijdens de Nacht van de Nacht in Nederland en Walcheren kun je vinden op de site www.nachtvandenacht.nl/activiteiten.

Park Toorenvliedt

Het kasteeltje in park Toorenvliedt dateert uit 1726. Al wandelend door het park, dat eind 18^e eeuw is aangelegd in de Engelse landschapstijl, verwonderen we ons over de vele natuur- en cultuurwaarden van de buitenplaats. Wat is er in die 300 jaar gebeurd? Het is te beleven samen met een natuurgids van IVN-Walcheren die veel kan vertellen over de natuur, de historie en de ontwikkelingen in het park.

Als de omstandigheden rondom de vogelgriep het mogelijk maken, bezoeken we tijdens de wandeling ook de Vogel- en Zoogdieropvang De Mikke. De opvang ligt daar, waar ooit het openluchttheater van Middelburg was. Elke excursie wordt er een ander thema uitgelicht. Bijvoorbeeld op 1 november wordt extra stil gestaan bij de bevrijding van Walcheren in de Tweede Wereldoorlog (de Slag om de Schelde).

Kosten € 5 (kinderen tot 12 jaar € 2,50; kinderen tot 6 jaar en IVN-leden gratis). Graag gepast betalen.

De laatste excursie door Park Toorenvliedt van dit jaar is op **zaterdag 1 november** (bevrijding Walcheren in de Tweede Wereldoorlog (de Slag om de Schelde), aanvang 14.00 uur).

De excursie start vanaf de ingang van het park aan de Koudekerkseweg bij het landingsmonument (Buffalo-voertuig). Aanmelden is niet nodig.

Ledendag Kalmthoutse Heide 20 september

Op zaterdag 20 september 2025 organiseert de IVN-Walcheren haar ledendag. Ditmaal op de Kalmthoutse Heide. Hier wordt een rondleiding van 3 uur gegeven onder leiding van een natuurgids. Om 8.45 uur wordt er verzameld bij de Mortiereboulevard en worden de auto's ingedeeld. Om 9.00 uur vertrek naar het bezoekerscentrum Vroente in Kalmthout voor een kop koffie. De rondleiding start om 10.30 uur. Om 13.30 uur lunch (dit kan een eigen lunchpakket zijn of een bezoek aan de horeca). Ook kan het bezoekerscentrum uitgebreid bekeken worden. Om 15.00 uur vertrek naar Middelburg waar we rond 16.00 uur aankomen. Degenen die willen rijden ontvangen een kilometervergoeding. Geef je op via activiteiten@ivnwalcheren.nl.

Wetenschapsdag 4 oktober

Op zaterdag 4 oktober 2025 vindt de wetenschapsdag plaats, dit als onderdeel van het Weekend van de Wetenschap. Zo kan iedereen, van jong tot oud, op een toegankelijke manier inzicht krijgen in de wereld van wetenschap en technologie. De locaties zijn de Zeeuwse Bibliotheek in Middelburg en de HZ University of Applied Sciences (locatie Middelburg). Zie ook www.weekendvandewetenschap.nl.

Dit jaar staat de stand in het teken van het Jaar van de Woelmuis en het determineren van botten voor landelijke onderzoek. Ook braakballen pluizen staat op het programma. Bezoek onze stand op 4 oktober, tot dan!

Woelmuizen spelen een grote rol in onze natuur en zijn een belangrijke voedselbron voor roofdieren en roofvogels. In Nederland komen vijf soorten voor, te weten aardmuis, noordse woelmuis, ondergrondse woelmuis, rosse woelmuis en veldmuis. Met het Jaar van de Woelmuis laat de **Zoogdiervereniging** in 2025 zien waarom woelmuizen belangrijk zijn, hoe je ze kan herkennen en waar je welke soort kan aantreffen.

Het Nollebos / Westduin

Bijna een eeuw geleden, begon op initiatief van toenmalig burgemeester Van Woelderen, de aanleg van het Nollebos, dat bedoeld was als sociaal park voor de bewoners van Vlissingen en omgeving. Sindsdien hebben de geschiedenis en de natuur het park gevormd tot een veelzijdig en waardevol gebied met een rijke flora en fauna. In alle jaargetijden valt er wel iets te beleven in dit parkachtige bos, waar ook de invloed van zoute kwel nog te merken is.

De excursie door het Nollebos vindt plaats **zondag 19 oktober** om 10.30 uur

Duur excursie circa 1,5 uur. De excursie start vanaf parkeerplaats Zwanenburg (bij de sauna, Zwanenburgseweg).

Aanmelden is niet nodig.

In het voorjaar bloeien er planten zoals de Italiaanse aronskelk, gele dovenetel en fluitenkruid. Ook is de zang van de vele vogels die er verblijven dan goed te horen. In het aangrenzende duingebied en op de dijk zijn in de zomer planten zoals zeeraket, zeekool en de teunisbloem te zien. In het najaar zal de wandeling in het teken staan van het seizoen en de krekens.

Benieuwd wat er allemaal te zien is in dit gebied? Ga dan mee met de laatste excursie van 2025 door dit gebied. Deze keer staat deze in het teken van de herfst.

Kosten € 5 (kinderen tot 12 jaar € 2,50; kinderen tot 6 jaar en IVN-leden gratis). Graag gepast betalen.

World Cleanup Day 20 september

Op zaterdag 20 september 2025 organiseert IVN landelijk de World Cleanup Day! Tijdens deze wereldwijde opruimactie wordt samen met ruim 190 landen de planeet een grote schoonmaakbeurt gegeven. Het doel? Het opruimen van zoveel mogelijk zwerfafval! Doe mee en registreer jouw opruimactie, of sluit je aan bij een van de bestaande acties. Kijk op www.worldcleanupday.nl.

Op stap met de IVN-Fotowerkgroep

Arjen Hartog

In het voorjaar en de zomer is de fotowerkgroep van IVN-Walcheren drie keer op stap geweest. Omdat het zomer(vakantie) was, waren er soms niet al te veel leden aanwezig. Op 14 juni zijn we naar de Schotsman geweest om onder andere orchideeën te gaan fotograferen. We hadden op het parkeerterrein bij de surfschool op de Veerse Dam afgesproken. We waren eigenlijk van plan om direct via een padje linksaf te gaan, maar dat was momenteel afgesloten vanwege de werkzaamheden aan de elektriciteitskabels die van de windmolens op de Noordzee daar aan land komen. Zodoende moesten we via het strandje naar de ingang van het grote veld en dan linksaf naar het veld dat

IVN-Fotowerkgroep op pad in Oranjezon

parallel loopt aan de N57. Ik wist dat er daar altijd veel rietorchissen staan. Maar daar aangekomen konden we er geen één vinden. Dus onverrichter zake terug naar het grote veld omdat ik in voorgaande jaren helemaal aan de andere kant ook veel orchideeën heb gezien. Gelukkig hoefden we niet zover en kwamen we langs het wandelpad al vele rietorchissen en bosorchissen tegen die we zo mooi mogelijk op de foto hebben gezet. Daarna zijn we nog opzoek gegaan naar de vleesetende plant zonnedaauw (zie pagina 32 voor informatie en foto's van onze werkgroep). Dit is een heel klein plantje en de macrolenzen kwamen hiervoor uit de tassen.

Op zaterdagmorgen 12 juli zijn we als IVN-Fotowerkgroep naar Oranjezon geweest. Op weg naar de ingang was het duidelijk dat de uitzending van het programma 'Vroege Vogels' de nodige bijeneterspotters had gelokt (zie pagina 21). Voor ons was het doel om libellen te fotograferen. De weersomstandigheden waren hiervoor niet optimaal, maar geduld en goed kijken werd toch beloond. Ik was er zelf niet bij, in verband met vakantie, maar

ik heb mooie foto's langs zien komen. Op pagina 27 vind je er meer over, inclusief foto's gemaakt door de werkgroep.

Tenslotte zijn we op 9 augustus op stap geweest om de heide te fotograferen. De maand augustus staat de heide in de bloei. In Zeeland is wel een heidegebied op Schouwen, maar dat is omheind en daar mag je dus niet in. Daarom zijn we, wederom met een kleine groep, naar de Kalmthoutse Heide gegaan. Eerst zijn we daar naar een grote vijver gelopen.

Ga mee op stap met de Fotowerkgroep! Elke 2^e zaterdagochtend van de maand van 9.00 - 12.00 uur.

Aankomende data: **zaterdag 11 oktober** (Oranjezon, thema 'damherten en zo'), **zaterdag 8 november** (Westenschouwen, thema 'paddenstoelen en naaldbossen') en **zaterdag 13 december** (thema volgt nog). Op **woensdag 19 november om 19.30 uur** fotobespreking in Koudekerke (onder voorbehoud).

Leden van de fotowerkgroep ontvangen een mail / appje. Geen lid, wel meedoen? Stuur een mail naar Arjen Hartog: a.m.hartog@gmail.com (of stuur een appje naar (06) 33742545). Voor vragen of extra informatie kun je hier ook terecht.

Het idee was omdat het windstil weer was en er waren nog niet veel mensen, wat spiegelingen te fotograferen. Helaas, door het langdurige droge weer was de vijver helemaal droog komen te staan. Dit had ik daar nog nooit gezien! Toen zijn we maar meteen aan de slag gegaan met heide, want die stond er schitterend bij. Hij was al heerlijk paars en we konden er geen genoeg van krijgen. Na een tijdje zijn we verplaatst naar een gedeelte met wat meer zand zodat je wat meer contrast krijgt. Daar hebben we ook nog het Gentiaanblauwtje gevonden. Voor we het wisten was het alweer tijd om terug naar Zeeland te gaan. Zaterdag 13 september heeft dan weer als thema 'paddenstoelen'.

De werkgroep bestaat inmiddels al uit een twaalfstal fotografen. Maar er kunnen er nog meer bij! Ook als je maar eens een enkele keer mee wilt ben je bij deze van harte uitgenodigd! Op woensdagavond 19 november (nog even onder voorbehoud) bespreken we de foto's van het laatste half jaar in de Couburg te Koudekerke. In de fotorubriek 'Kiek... een plâetje!' vind je ook weer een aantal foto's van onze IVN-Fotowerkgroep.

Zonnedaauw tijdens het uitstapje in de Schotsman

Foto gemaakt tijdens het uitstapje in Oranjezon

Landgoed Ter Hooge

Landgoed Ter Hooge is een gevarieerd gebied dat rond het begin van de 19^e eeuw in de Engelse landschapsstijl is aangelegd. Het huidige kasteel dateert van 1755 en is gebouwd op de fundamenteën van een kasteel dat daar al in de 15^e eeuw is gebouwd. Een aantal jaren geleden is het gebied uitgebreid met schrale weilanden afgezet met onder andere Zeeuwse hagen.

In de winter is het rustig in het bos. Dat wil niet zeggen dat er niets interessants te beleven valt. Het is alleen al leuk om lekker warm ingepakt door de ritselende afgevallen blaadjes te stappen. Nu de bladeren van de bomen af zijn kunnen de verschillende

vormen van de diverse boomsoorten bekeken

worden. En er is meer te zien aan de kale takken. Vruchtjes, noten en zaden, gallen en de verlaten vogelnesten.

Het kasteel is nu vanuit allerlei gezichtspunten, ongehinderd door gebladerte, te bewonderen. Kosten € 5 (kinderen tot 12 jaar € 2,50; kinderen tot 6 jaar en IVN-leden gratis). Graag gepast betalen.

Voor de excursie geldt een maximum aantal deelnemers!

Zaterdag 27 december is er een verrassende winterwandeling. Aanvang 13.30 uur (duur circa 1,5 uur).

Aanmelden verplicht! Mail naar activiteiten@ivnwalcheren.nl.

Vertrek vanaf de parkeerplaats aan de Breeweg tegenover kaasboerderij Pitteperk. Het gebied kan vrij drassig zijn. Stevige schoenen of laarzen zijn aan te raden!

Train-de-trainer Jeugdnatuurbegeleiders

Laura Arkesteijn

Zaterdag 18 oktober van 10.00 tot 16.00 uur vindt in De Papaver Duurzaamheidscentrum de training 'train-de-trainer' plaats. Het centrum ligt aan de Korftlaan 6 te Delf.

Enthousiast? Aanmelden via de link www.ivn.nl/provincies/zuid-holland/aanbod/groene-revolutie-zuid-holland/cursussen-over-de-natuur/jeugdnatuurbegeleiders/.

Meer info: l.arkesteijn@ivn.nl.

IVN Zuid-Holland verzorgt op zaterdag 18 oktober 2025 een training voor begeleiders die nieuwe vrijwilligers willen opleiden. De natuur is het beste leslokaal voor kinderen. Daarom biedt IVN allerlei activiteiten voor het primair onderwijs. Jeugdnatuurbegeleiders verzorgen deze activiteiten in de vrije tijd of onder schooltijd. Om zoveel mogelijk kinderen de natuur te laten ontdekken kunnen de jeugdbegeleiders nieuwe hulp goed gebruiken! Het gaat om het opleiden van nieuwe vrijwilligers tot jeugdnatuurbegeleider voor de eigen schoolwerkgroep, natuuroudergroep of jeugdgroep.

Heb jij ervaring in het werken met kinderen in de natuur? En wil je andere IVN'ers leren hoe zij dit ook kunnen doen? Doe dan mee aan de train-de-trainer Jeugdnatuurbegeleiders.

Bodemdierendagen 2025

Van 24 september tot en met 6 oktober 2025 vindt alweer de 11^e editie plaats van de Bodemdierendagen. Ga mee op bodemdierensafari en ontdek hoe gezond de bodem van jouw tuin of in jouw omgeving is! Want in een gezonde bodem wemelt het van de bodemdieren. De waarnemingen kun je dan doorgeven. Er is een zoekkaart met daarop de 10 meest voorkomende bodemdieren onderverdeeld in soorten. Denk aan regenwormen, naaktslakken, huisjesslakken, spinachtigen, pissebedden, miljoenpoten, duizendpoten, kevers, mieren en de mol. Deze soorten vind je op een zoekkaart. Daarnaast is er deze 11^e editie aandacht voor 11 andere bodemdieren, te weten de fluweelmijt, oorworm, emelt, (aard)rups, vuurwants, spinnendoder, veenmol, potworm, pseudoscorpionen, springstaart en aaltje. Noteer de periode in je agenda en ga op een heuse safari!

Elk jaar rond Werelddierendag vinden de Bodemdierendagen plaats. Dit jaar vanaf **woensdag 24 september tot en met maandag 6 oktober 2025**. Je kunt zelf aan de slag en je waarnemingen doorgeven. Meer informatie en zoekkaarten vind je op de website www.bodemdierendagen.nl.

Wie weet ontdek je wel iets waarover je een artikel kunt schrijven voor onze volgende 'Op de Hoogte'!

Oorworm (*Saxifraga* – Tom Heijnen)

Bodemdieren zijn erg belangrijk voor het gezond houden van de bodem. Ze eten resten op van dode planten en dieren. Of ze mengen de aarde en zorgen voor een luchtige bodem!

Springstaart en pseudoscorpionen (*Saxifraga*)

Herfstactiviteiten Terra Maris

Sacha Odenhoven

In oktober staan er weer tal van activiteiten op de agenda bij Terra Maris, ook leuk om te ondernemen met (klein)kinderen! Terra Maris, letterlijk land van de zee, is hét museum voor natuur en landschap van Zeeland. Het museum is gevestigd in de voormalige orangerie van kasteel Westhove, dat gelegen is in het prachtige natuurgebied De Manteling van Walcheren, tussen Oostkapelle en Domburg. Een afwisselende, levendige tentoonstelling neemt je mee door de geschiedenis van het Zeeuwse landschap en laat de gevarieerde Zeeuwse natuur zien. Kom ook en ontdek de unieke natuur van Zeeland. Kijk voor meer of aanvullende informatie op de website van Terra Maris.

Vrijdag 17 oktober tussen 12.00 en 16.00 uur – De reizende muzikant

Tjebbe de trommer, reizende muzikant uit de middeleeuwen, komt naar Terra Maris! In zijn rugmand zitten trommels, fluiten, hoorns, allerhande gheraasmakers, raspen ratels en nog veel meer instrumenten! Hij vertelt graag over de muziek en instrumenten uit vroegere tijden en laat zijn zelfgemaakte instrumenten (replica's) zien én klinken. Het publiek mag natuurlijk meedoen en wordt uitgedaagd om alles zelf uit te proberen: trommels, een koeienhoorn, een schelpenhoorn, de foekepot, benen- en rietfluiten én natuurlijk de publiekslieveling Olivier de Klepperklomp! Er gaat niets boven samen muziek maken!

Deelname: entreprijs museum.

Reserveren: niet nodig.

Dinsdag 21 oktober tussen 12.00 en 16.00 uur – Terra Maris viert de herfst: het Toverbos

Groot herfstfeest bij Terra Maris rondom het thema: Toverbos!

Doe mee met onze Toverbos-activiteiten. Bak boven een

knapperend vuurtje je eigen broodje, lok de vogels naar je tuin en doe de paddenstoelen

dans. Ontmoet de dieren uit het bos op museumzolder. Ga speuren en verzamelen, maak iets moois van de schatten die je vindt in het bos.

Kom ook en laat je betoveren door de herfst bij Terra Maris!

Deelname: entreprijs museum.

Reserveren: niet nodig.

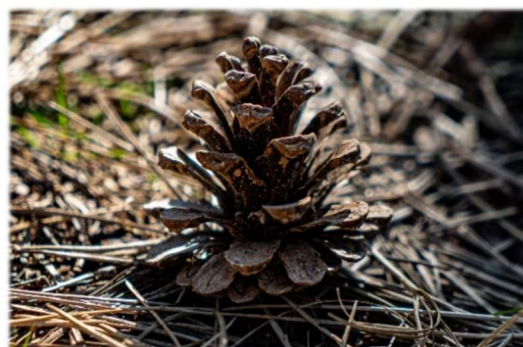
Terra Maris is te vinden aan de Duinvlietweg 6 in Oostkapelle. Elke dag geopend van 10.00 tot 17.00 uur. Andere activiteiten in de maand oktober staan hieronder weergegeven.

Data en aanvang	Activiteit	Omschrijving
4, 5, 12, 14, 19 oktober (13.00 & 14.00 & 15.00 uur)	Zoldergeheimen	Ontdek met een gids de collectie op zolder
14 oktober (13.30 uur)	Braakbal pluizen	Wat had de uil op zijn menu?
15 oktober (13.30 uur)	Van pulp tot papier	Hoe maak je papier?
20 oktober (13.30 & 15.30 uur)	Bijkletsen met de imker	Leer alles over bijen van de imker!
22 oktober (14.00 uur)	Excursie 'Speuren naar (dier)sporen'	Speuren in De Manteling
23 oktober (10.30 uur)	Excursie 'De groene strandjutter'	Wat spoelt er aan op het strand?
26 oktober (10.30 uur)	Excursie 'Van zoet naar zout'	Flora en fauna in De Manteling

Kiek... een plaëtje!

In deze rubriek staan natuurfoto's van leden centraal. Heb jij een leuke foto van een mooi, bijzonder of waardevol natuurmoment of natuuractiviteit die je graag wilt delen? Stuur deze naar opdehoogte-walcheren@ivn.nl. De redactie plaatst – een selectie uit – de aangeleverde foto's.

Deze keer zijn foto's geplaatst van onze IVN-Fotowerkgroep.

Karen Davidson

Karen Davidson

Op bezoek bij...

Het Polderhuis in Westkapelle

Henk Kloosterziel

Al jaren ging ik naar het Polderhuis in Westkapelle. Met name als het mooi weer was, want dan is het terras misschien wel het mooiste terras aan de landzijde in de wijde omgeving. Gericht op het zuiden, dus altijd lekker in de zon, zicht op de dijk met z'n wandelaars en onderlangs de fietsers, het geluid van de zee en natuurlijk de tank en andere zaken die doen herinneren aan de invasie van 1 november 1944. Een prachtige plek om te zijn, die extra leuk wordt door de persoonlijke aandacht die je van de medewerkers van het Polderhuis krijgt.

Op zo'n dag kwam ik in gesprek met de bedrijfsleider Ivo van Beekhuizen. Een bijzonder aardige man die, als hij er de tijd voor heeft, open staat voor een goed gesprek. En dat hadden we. Over alle plussen en minnen van het Polderhuis. Gegrepen door zijn verhaal en de bij mij sluimerende waardering voor deze organisatie, gaf ik aan het Polderhuis best eens te willen helpen als daar behoefte aan was. En wat gebeurde, enkele weken later kreeg ik een telefoontje van de voorzitter van het bestuur Jan van Beekhuizen. Jan had gehoord van het gesprek dat ik met Ivo had gehad en wilde graag een afspraak maken. Insteek was zijn verzoek of ik lid van het bestuur wilde worden. En zo is het gekomen dat ik nu reeds 10 jaar bestuurslid ben.

Het Polderhuis

Het Polderhuis is vanaf het begin een succesvolle operatie geweest. Maar zoals bij alle bedrijven vraagt de groei van een organisatie om aangepaste bestuurlijke aandacht. Zo hebben we orde gebracht in de veelheid van activiteiten. Door het formuleren van een missie (je droom) kunnen we zorgvuldig beoordelen wat we wel en wat we niet willen doen. Dit geeft koers aan de organisatie, maar ook helderheid van de route aan de vrijwilligers.

Het Polderhuis is een stichting, met als kenmerk dat er geen natuurlijk persoon eigenaar is van de stichting.

*Verwoestingen in Westkapelle na het bombardement van 3 oktober 1944
(Zeeuws Archief – A.G. Kruithof)*

Als verantwoordelijk eigenaar van de stichting treedt het bestuur op. Voor de wetgever is het bestuur het orgaan dat verantwoordelijk is voor het reilen en zeilen van het bedrijf. Bestuursleden zijn dan ook hoofdelijk aansprakelijk. Mocht de stichting failliet gaan dan wordt gekeken of sprake is van wanbeleid en komt de hoofdelijke aansprakelijkheid boven drijven.

Het bestuur begrijpt deze rol en opstelling, maar vindt dat in de dagelijkse gang van zaken juist de vrijwilligers mede eigenaar zijn. Het beleid dat is uitgestippeld is dan ook opgesteld langs de lijn van hoor en wederhoor met de vrijwilligers. Van belang voor het Polderhuis is;

- hart van de organisatie zijn de vrijwilligers;
- een ontmoetingsplaats zijn voor zowel vrijwilligers als ook publiek;
- een bedrijfsformule die bestaat uit Oorlogsmuseum, Museum-horeca en Museum-winkel;
- dat cultuur, de beide vuurtorens, natuur en inmiddels ook sociaal maatschappelijke onderdelen behoren tot de basis.

Als verantwoordelijkheid naar buiten, maar ook omdat het bestuur hecht aan professioneel denken en doen om de organisatie gezond te houden, werken we met een missie, visie, ondernemingsplan, jaarplannen, maandelijkse voortgangsccontrole en jaarrekening.

Vrijwilligers

Met al die voornoemde zaken vallen we de vrijwilligers zo weinig mogelijk lastig, omdat zij het liefst uitvoerend bezig zijn. Toch delen we met bepaalde regelmaat onze ambities met hen en geven aan hoe het er financieel voor staat. Zo is een, zoals dat tegenwoordig

heet, hybride organisatie ontstaan. Inzet van de ongeveer 165 vrijwilligers en bedrijfsmatig denken en doen zijn het succes voor het Polderhuis. De vrijwilligers hebben allemaal zelf aangegeven bij welke activiteit ze betrokken willen zijn. Hierdoor zijn er zelfstandig opererende teams ontstaan die eigen budget verantwoordelijkheid hebben. Een coördinator per team draagt zorg voor een goede gang van zaken. Onder leiding van de bedrijfsleider hebben de coördinatoren met regelmaat een afstemmingsbijeenkomst om zo van elkaar te horen waar iedereen mee bezig is.

Projecten

Buiten de reguliere lopende activiteiten worden we zo nu en dan geconfronteerd met een grootschalig, éénmalig, project. Zo ook in 2022, toen we als bestuur nadachten over de jaarlijkse herdenking op 1 november; de datum van de invasie tijdens de Tweede Wereldoorlog. Jaarlijks is dit een prachtige bijeenkomst die alle aandacht heeft van uit provinciale en lokale overheid en veel deelnemers trekt uit militaire kringen. In 2024 zou het 80 jaar geleden zijn dat die invasie plaats vond. Daarom kwam binnen het bestuur de gedachte op om er dat jaar wel iets heel speciaals van te maken.

Invasie monument

Wanneer je aan een willekeurige Nederlander vraagt of hij de Slag om de Schelde uit de Tweede Wereldoorlog kent, antwoordt hij meestal ontkennend. De mislukte Slag bij Arnhem (Operatie Market Garden) kent bijna iedereen. Maar de geslaagde – en voor het winnen van de oorlog in West-Europa onmisbare – Slag om de Schelde, kent bijna niemand. Terwijl het in de Tweede Wereldoorlog de heftigste veldslag op ons grondgebied was. Wij vonden dat deze Slag om de Schelde - en meer specifiek de landing en invasie op deze plek in Westkapelle - het verdiende om verankerd te blijven in het geheugen van éénieder. We zagen echter dat de veteranen van toen ons ontvallen zijn. Hun kinderen, die jaren naar Westkapelle kwamen om hun vaders te eren en herdenken, zijn inmiddels ook op hoge leeftijd.

Het gaat in de komende jaren dan ook steeds meer over de derde en vierde generatie. En zoals overal zien we dat als afstand groter wordt, interesse afneemt. Daarom heeft het Polderhuis het initiatief genomen om een silhouetten beeldengroep van aanstormende commando's, op de zeedijk van Westkapelle te realiseren. Deze beeldengroep - dit invasie monument - bestaat uit zeven sculpturen waarmee de militairen uit de zeven betrokken landen worden geëerd. Deze sculpturen zijn op schitterende wijze

vervaardigd en op de dijk geïnstalleerd, door smederij Ido Matthijsse uit Meliskerke. Banieren van de vlag van de deelnemende landen worden jaarlijks 2x een maand (mei en november) aan de voet van het monument gelegd, waardoor het geheel wel een heel indrukwekkend aanzien krijgt.

Op deze manier heeft Het Polderhuis iets neergezet dat volop recht doet aan de veteranen en hopen we dat hierdoor Westkapelle een herdenkingsplaats wordt om te bezoeken. Daarbij gaan wij er van uit dat deze nieuwe herdenkingsplek vooral zal bijdragen aan de bewustwording van wat zich hier heeft afgespeeld en het belang hiervan voor het verdere verloop van de Tweede Wereldoorlog. Het respect voor deze actie en de mensen die daar operationeel aan hebben deelgenomen kan zo ook bij wie dit nog niet weten ontstaan, en voor hen die er mee bekend zijn alleen maar groter worden.

Naast het monument en de reeds aanwezige memoria, zijn nog een aantal extra elementen in de tuin van het Polderhuis geplaatst. Een foto sculptuur van een lid van de Royal Navy staat naast de landingsboot; een groot informatiepaneel vertelt en verbeeldt de gebeurtenissen van die periode; grote foto's van acties tijdens de invasie sieren de buitenwanden van het terras; een plaquette op een meerpaal boven op de dijk verwoordt de dankbaarheid van de toenmalige inwoners. Kortom de tuin van het Polderhuis is een volwaardige museum tuin geworden die het meer dan waard is om te bezoeken.

Toekomst

De toekomst van het Polderhuis ziet er goed uit. We hebben plannen te over en zien een blijvende belangstelling bij de vrijwilligers om zich voor deze mooie organisatie te blijven inzetten. Vrijwilligers overigens die niet alleen uit Westkapelle komen. In tegendeel, vanuit Walcheren en Zuid-Beveland hebben mensen zich bij ons als vrijwilliger aangemeld. En we staan open voor nieuwe mensen die de warme omgeving van het Polderhuis zelf willen meemaken! Ik ben één van die vrijwilligers en ervaar het als een eer om mij in te mogen zetten voor dit fantastische Polderhuis!

Nieuwsgierig geworden naar het **Polderhuis** of vrijwilliger worden? Het Polderhuis is te vinden aan de Zuidstraat 154-156 in Westkapelle. Op de website www.polderhuiswestkapelle.nl is meer informatie te vinden, waaronder de contactgegevens, openingstijden en tal van activiteiten. Vanuit het Polderhuis zijn diverse wandelingen (ook rond het thema Slag om de Schelde) en fietstochten (themaroutes, knooppuntenroutes en Zeeuwse Windroute) te maken. Informatie is verkrijgbaar in de **museumwinkel** van het Polderhuis. In de museumwinkel vind je naast toeristische informatie en souvenirs ook tal van boeken over de oorlog. De herdenking van de oorlogsslachtoffers en bevrijding is een indrukwekkende gebeurtenis en vindt elk jaar plaats op 1 november.

In het **museumcafé** of op het **museumterras** kun je een tussenstop maken. Ook is in het museumcafé een wisselexpositie te zien. Rondom het terras ligt de **museumtuin** waar verschillende monumenten te zien zijn. Boven op de zeedijk staat een **Sherman tank**. Deze tank is een monument als symbool voor de bevrijding van Westkapelle.

De vuurtorens **'t Hoge Licht** (in het dorp) en **'t Lage Licht** (aan de zeedijk) zijn te bezoeken. Er zijn exposities, een mooi uitzicht en een stukje geschiedenis. Informatie hierover is ook te verkrijgen in het Polderhuis.

Museumcafé De Orangerie

Vivian Clement

De afgelopen 20 jaar heb ik met veel plezier in het onderwijs gewerkt als leerkracht, de laatste jaren aangevuld met directietaken. Het is een prachtig vakgebied, maar ik vind het leven te kort om mij maar op één van mijn passies te richten. Ik heb vele hobby's en wilde iets nieuws gaan doen wat daarbij zou aansluiten. Ik houd van wandelen en vakanties in de natuur en thuis ben ik altijd in de weer met plantenstekjes opkweken. Mijn oud-collega's zijn dan ook niet verbaasd dat ik heb gekozen voor een organisatie als Terra Maris als nieuwe

werkplek. Ik ben al langere tijd lid van stichting Het Zeeuwse Landschap en kwam af en toe bij Terra Maris om een leskist voor school op te halen. Met het museum en het museumcafé was ik nog niet zo bekend. Ik wandel meestal in andere delen van de Manteling of elders op Walcheren.

Halverwege een schooljaar stoppen leek me niet prettig voor de kinderen dus ben ik aan het einde van het schooljaar in 2024 gestopt met werken, zonder een andere baan op het oog te hebben. Dat vond ik best spannend, maar ik wilde rustig de tijd nemen om voor mezelf op een rijtje te krijgen wat ik zocht in een nieuwe baan. Toen ik de vacature zag voor medewerker in het museumcafé bij Terra Maris was ik meteen enthousiast. Horeca is wel iets heel anders, maar zowel de organisatie als het werk spraken mij meteen aan.

Nu ik een half jaar aan het werk ben, weet ik dat dit de perfecte keuze is voor mij! Ik ga graag naar mijn werk en haal veel voldoening uit de omgang met onze gasten. We ontvangen allerlei soorten gasten. Sommige mensen wonen in de buurt en komen een aantal keren per week een kopje koffie drinken tijdens hun vaste rondje, andere mensen hebben het museumcafé standaard als vaste stop op hun fietstochtje. Omdat honden aangelijnd ook welkom zijn in het café, zien we ook veel mensen tijdens een wandeling met hun hond. De meeste gasten zijn natuurlijk de dagjesmensen die het museum en de prachtige museumtuin gaan bezoeken en iets komen drinken / eten bij ons en de dag afsluiten met een ijsje. Ik vind het heerlijk om te zien dat deze mensen allemaal genieten van hun vrije tijd en dit ook uitstralen. Daar krijg ik energie van. Ze genieten van een heerlijke latte caramel met worteltaart of appeltaart, cappuccino met havermelk en chiapudding of een lekker Zeeuws biertje met een hapjesplank. We hebben allerlei lekkers hier!

Diverse taarten in het assortiment

Daarnaast hebben we vele producten die passen bij de visie van Terra Maris. Zo is onze thee in Nederland gekweekt en geproduceerd en zijn de theezakjes biologisch afbreekbaar. We serveren Made it blue water. Door het drinken van dit water zorg je voor schoon drinkwater in regio's in de wereld waar toegang tot veilig water nog altijd ontbreekt. Al onze taarten hebben het Zeker Zeeuws keurmerk en zijn dus afkomstig uit de regio. We

verkopen Zeeuws bier en hebben zelfs bier uit Oostkapelle. We hebben alle drankjes van I love Zeeland zoals bijvoorbeeld appelsap en cassis. Ook verkopen we alle smaken van searoop, een Zeeuwse biologische limonadesiroop. Denk hierbij aan een heerlijk drankje met vlierbloesem, maarts viooltje en klaproos of rabarber, zeekraal en zeevenkel. Deze hebben we ook to go voor als iemand het onderweg wil opdrinken.

Latte Appeltaart

Vanuit binnen en vanaf het terras is er prachtig uitzicht op het natuurgebied van de Manteling. Ik geniet hier iedere dag weer van. Ik ben dol op de natuur en nu werk ik gewoon midden in de natuur, heerlijk! In de lente zag ik dat de narcissen in groten getale bloeiden in het bos en in de zomer zochten de gasten de koelte van het bos met een ijsje in ons museumcafé tot besluit.

Het was even spannend om te stoppen met mijn grote passie van het lesgeven, maar het heeft ruimte gegeven om nu van een nieuwe passie te genieten: de natuur in combinatie met een heel leuke baan! Komt u ook een keertje het museum van Terra Maris bezoeken, wandelen in de mooie museumtuin, iets leuks uitzoeken in het winkeltje en daarna iets lekkers bij me drinken op dit magische plekje?

Museumcafé De Orangerie is onderdeel van **Terra Maris**. Het museumcafé is ook te bezoeken zonder een bezoek aan het museum. Zowel binnen als buiten op het terras is het heerlijk genieten van diverse producten. Het museumcafé is elke dag geopend van 10.00 tot 17.00 uur. Door de Manteling van Walcheren zijn diverse wandelingen te maken. Het museumcafé ligt tussen de fietsknooppunten 14 en 16 en aan de LF Kustroute (een lange afstandsroute langs de Noordzee). Naast het museumcafé start de **fietsroute 'Met de stroom mee'**, deze is 19,8 km lang en loopt naar Windpark Bouwdokken op Neeltje Jans. Er staat een informatiebord over deze interactieve fietsroute, onderweg is er veel informatie rondom het thema duurzaamheid. Bij de Bouwdokken is er nog een interactieve wandeling te maken rondom dit thema. Naast het museum ligt de museumwinkel, hier zijn producten en boeken te koop rondom natuur en landschap.

Artikelen en ander nieuws

Unesco Geopark Schelde Delta

Het Unesco Geopark Schelde Delta is een samenwerking rondom de loop van de rivier de Schelde en de monding in de Zeeuwse delta. Het gebied strekt zich uit over de provincies Zeeland en Noord-Brabant in Nederland, en West-Vlaanderen, Oost-Vlaanderen en Antwerpen in België. Op Walcheren zijn er een aantal blikvangers, te weten:

I GEOPARK
**SCHELDE
DELTA**

- **Duingebieden Oranjezon en De Manteling;** *deze geosite is een duingebied van Domburg tot aan het Veerse Meer, er zijn fossiele relatief lage oude duinen en deels nog actieve relatief hoge jonge duinen en duinvalleien.*
- **Strandwal Walcheren;** *deze geosite bestaat uit een west-oost georiënteerde langwerpige verhoging in het landschap tussen Oostkapelle, Vrouwenpolder en Serooskerke.*
- **Kreekruggen en poelgronden Walcheren;** *deze geosite is een gebied van kreekruggen en poelgronden in het westen van Walcheren.*
- **Kustduinen Zuidwest-Walcheren;** *deze geosite is het duingebied aan de monding van de Westerschelde, de duintoppen reiken tot 50 meter boven de zeespiegel en horen tot de hoogste van Nederland en het duingebied is opvallend smal, steil en hoog.*
- **Veerse Meer en Schenge;** *deze is een voormalige zeearm die een deel van de afscheiding vormt tussen Walcheren, Noord-Beveland en Zuid-Beveland en die vroeger de Oosterschelde verbond met de Noordzee, maar sinds de aanleg van de Veerse Gatdam en de Zandkreekdam veranderd is in een meer.*

Het Geopark Schelde Delta vertelt een verhaal van bodemdaling en opheffing, stijging en daling van de zeespiegel, getijdenwateren, rivieren en klimaatverandering. Een verhaal dat al 50 miljoen jaar duurt. Hierbij toont het de afwisselende rol van natuurlijke processen en menselijke invloeden.

Meer informatie over het Geopark?
www.schelledelta.eu.

De Schelde is een 350 kilometer lange rivier die ontspringt in het Franse Gouy op het Plateau van Saint Quintin. De Schelde is verdeeld in delen. Allereerst de **Bovenschelde**, ongeveer 185 kilometer lang. Deze Bovenschelde loopt via Tournai (Doornik) en Oudenaarde naar Gent. Daar vloeit ze samen met de Leie en heet het deel door de binnenstad **Nederschelde**. Na Gentbrugge heet de rivier de **Zeeschelde** en is er invloed van het getij. Vanaf de Nederlandse grens heet het dan **Westerschelde** tot de monding in de Noordzee bij het Nollestrand te Vlissingen. De Zeeschelde en Westerschelde vormen samen het 160 km lange en het 35.000 hectare grote Schelde-estuarium (een van de grootste en langste estuaria van Europa).

De Westerschelde is geologisch gezien maar heel recent het mondingsgebied van de Schelde. Rond 3.800 jaar geleden had zich op de huidige kustlijn een ononderbroken strandwal gevormd. Een smalle opening op de plaats van de huidige Oosterschelde was de monding van de Schelde. Op de plaats van de huidige Westerscheldemonding ontstonden doorbraken en drongen getijdengeulen dieper het land binnen. De Oosterschelde was een tijd lang de belangrijkste vaarroute over de Schelde. De Schelde heeft dit gebied vorm gegeven! Het loont de moeite om eens door het Geopark te struinen en te kijken waar we met ons Walcherse landschap nu vandaan komen.

Kustduinen en strand bij de Scheldemonding (foto IVN-Fotowerkgroep)

Een gouwe ouwe van Cobie Gouwen

Hoe een excursie kan lopen (najaar 2005)

Cobie Gouwen

Kort na de excursie tijdens de hulpverleningsoefening had ik vanmiddag (27 september) weer een te gekke excursie. Ik werd gebeld voor een excursie op de Haringvreter voor 'een school'. Ik naar de bieb voor een boek 'de natuur in met kinderen'. Maar ja, van welke leeftijd is de groep??? Navraag leverde niks op. Het boekje was erg gericht op kleintjes en ik kreeg een donkerbruin vermoeden dat het wel eens brugklassers op een kennismakingsdagje konden zijn. Dan ga je af met eikeltjes, blaadjes en dat soort dingen.

Het regende toen we aankwamen bij de sluis (Richard Struijk, Wim Rauwe en ik) en we kregen van tevoren al te horen dat er niet gewandeld werd. Ongeschikte schoenen, ongeschikt weer en een veel te vol programma. De kapitein zag volgens mij het 'zwerk al druwen' (Fries voor 'hij zag de bui al hangen' hoewel het al regende) en stelde zich al voor hoe 120 paar moddervoeten op zijn boot zouden komen. Er waren al vragen geweest in de trant van 'Is er een verharde weg?', 'Is het een soort wandelboulevard?'. De verwachtingen waren erg uiteenlopend. Nou dan maar niet lopen. Wij bleven wel aan boord. In de stuurhut kwam een bericht binnen van de kustwacht, voor een leek nogal alarmerend hoewel de kapitein er niet warm of koud van werd, en ik dacht: 'laat mij maar wandelen', ik hechtte ineens sterk aan vaste grond onder mijn voeten. Al is het maar een eiland. Het gezelschap bleek te bestaan uit een heleboel volwassenen uit Breda, medewerkers van de school die een paar jubilarissen en afzwaaiers gingen eren. Dat ging behoorlijk Brabants, met liederen, sketches e.d. Er waren een orgel en soloartiesten. De sfeer zat er goed in. En de catering liep op volle toeren. Dus ging de Madeleine gewoon varen op het Veerse Meer.

De bevlogen Richard stemde toch voor lopen. Hij wist zeker dat er interesse was. Hij ging het gesprek aan met de ceremoniemeester. Ondertussen had ik wel door dat deze excursie weer van 'het bijzondere soort' was en ging met een potlood wat aantekeningen maken op een servetje. Dat bleek later totaal onleesbaar. Eerst was er sprake van een interview met de gidsen op de boot. Daar was 5 minuten tijd voor. Dat sprak mij dus niet aan, dat heeft met voeling voor de natuur niks te maken. Er werd een compromis bereikt. We zouden aanleggen op de Haringvreter (het was inmiddels droog) en degenen die wilden lopen zouden meegaan op een ingekorte wandeling. De boot maakte een scherpe bocht richting Haringvreter. Vanaf de boot zagen Richard en ik een hele groep herten. Ook zagen we nog zilverreigers. We waren de enigen die ze gezien hebben, dat bewijst dat de Haringvreter voor een feestboot niet echt nuttig is.

Aangekomen bij de Haringvreter moest even worden gewacht tot de steiger goed lag. Een massa volk (sorry gidsen, er is echt weinig interesse!!!) dromde bij de deur en de muziek speelde, speelde harder, en nog harder, wat een deelnemer wel erg deed denken aan de Titanic. Het leek er ook een beetje op. Onder het genot van 'Jo met de banjo' gingen we van boord. Op de Haringvreter hebben we gewoon lekker gelopen. Intussen ging het programma op de boot door voor de achterblijvers en toen we allemaal weer terug waren gingen ze gewoon verder. Eén moment wil ik nog weergeven, ik weet alleen niet of het een pijnlijke afwijzing of het mooiste moment van de dag voor mij was: het gezicht dat Richard trok toen hij (volgens mij) even dacht dat de vraag die ik hem stelde serieus was. 'Nou, als we dan niet gaan lopen, zullen we ons dan ook maar op de dansvloer wagen?'.

Toch had hij het wel goed gezien dat er genoeg mensen zouden zijn die wel de beloofde wandeling mee wilden maken. De meeste wandelaars vroegen wanneer de reguliere excursies weer beginnen en waren (althans nu) echt van plan om van de zomer terug te komen. We hebben de boot verlaten op een moment dat de gasten nog midden in het programma zaten. Jammer dat het seizoen voorbij is, iedere keer beleef ik wel iets bijzonders.

Ik ben benieuwd wat ons gidsen volgend jaar te wachten staat.

De **Haringvreter** is één van de eilanden in het Veerse Meer welke vrij toegankelijk is én al bestond als eiland vóór de afdamming van het Veerse Gat. Dit geldt ook voor de **Middelplaten**. Op **zondag 21 september 2025** vindt de laatste excursie van dit jaar plaats op de Middelplaten. Natuurmonumenten organiseert deze, aanvang 10.00 uur. De Middelplaten in 2026 bezoeken? Houdt dan de website www.natuurmonumenten.nl in de gaten.

Voor de 'zoemlens': een vogel met sterallures

Foto's Corine Osté

Op zondag 29 juni 2025 werd op televisie de uitzending van 'Vroege Vogels' getoond waarbij ze op bezoek waren in Oranjezon. Naast de bijeneters kwam ook het project 'Dood doet Leven' aan bod. Sinds 2021 worden er onder andere in Oranjezon kadavers neergelegd. Sinds 2024 worden ook de Groene Stranden betrokken. Het Zeeuws Landschap, de provincie Zeeland, ARK Rewilding Nederland en Free Nature werken samen om dit project mogelijk te maken. Uitzending van Vroege Vogels terugkijken? Kijk dan op www.npo.nl/start/serie/vroege-vogels/seizoen-25/vroege-vogels_415/afspelen.

Ze lijken zo weggeplukt uit een tropisch paradijs, maar toch zijn ze steeds vaker te bewonderen in ons eigen land: de bijeneters. Met hun felle kleuren, sierlijke vlucht en exotische uitstraling trekken deze vogels niet alleen de aandacht van vogelaars, maar ook van de media. Afgelopen zomer stonden ze zelfs volop in de schijnwerpers, met reportages op de televisie ('Vroege Vogels' en Omroep Zeeland) en rijen vol bewonderaars met verrekijkers in de aanslag. Oranjezon werd 'overspoeld' door enthousiastelingen!

De bijeneter (*Merops apiaster*) is een kleurrijke vogel die de laatste jaren vaker wordt gezien in natuurgebieden zoals Oranjezon in Zeeland. Deze vogels vallen op door hun felgekleurde verenkleed met tinten van groen, geel, blauw en roodbruin. Ze zijn sierlijk en slank, met een lange, licht gebogen snavel waarmee ze insecten vangen. Zoals hun naam al doet vermoeden, eten ze vooral bijen, wespen en andere vliegende insecten. Bijeneters vangen hun prooi in de lucht en slaan of wrijven deze tegen een harde ondergrond om de angel te verwijderen voordat ze die opeten. Ze komen oorspronkelijk uit Zuid-Europa, maar

door het warmere klimaat vestigen ze zich steeds vaker noordelijker. In Oranjezon worden ze vooral in de zomermaanden waargenomen, als ze broeden in zelfgegraven tunnels in zandige hellingen. Het is bijzonder dat ze juist daar nestelen, omdat Nederland tot voor kort niet tot hun broedgebied behoorde. Hun aanwezigheid in Oranjezon is een teken van verandering in het Europese vogelbestand. Het aantal waarnemingen in Nederland is de afgelopen jaren dan ook aan het toenemen. Sinds 2016 broedt de vogel op Walcheren. De vogels zijn actief van mei tot begin september, daarna trekken ze weer weg naar het zuiden.

De Slag om de Schelde op Walcheren

Tuindorp Vlissingen in oktober 1944 (Zeeuws Archief)

In het najaar van 1944, tijdens de laatste fase van de Tweede Wereldoorlog, vond een van de belangrijkste maar vaak vergeten veldslagen plaats op Nederlands grondgebied: de Slag om de Schelde. Het doel van deze operatie was het bevrijden van de Westerschelde, de zeearm die toegang gaf tot de haven van Antwerpen. Hoewel deze stad al in geallieerde handen was, konden de schepen met voorraden en troepen haar nog niet bereiken vanwege Duitse controle over de oevers. Vooral Walcheren - als Zeeuws eiland zeer strategisch gelegen - was van groot belang om de monding van de Westerschelde te bestrijken. Walcheren was dus zwaar versterkt door de Duitsers. De Duitsers hadden het eiland veranderd in een waar fort, met bunkers,

kanonnen en andere verdedigingswerken langs de kust. Hierdoor konden zij het scheepvaartverkeer naar Antwerpen blijven blokkeren, ondanks het feit dat de haven al in geallieerde handen was. De geallieerden beseften dat het eiland ingenomen moest worden om de bevoorrading van hun troepen veilig te stellen. Zo begon op 1 november 1944 een grootschalige aanval op Walcheren, onderdeel van Operatie Infatuate.

De aanval op Walcheren

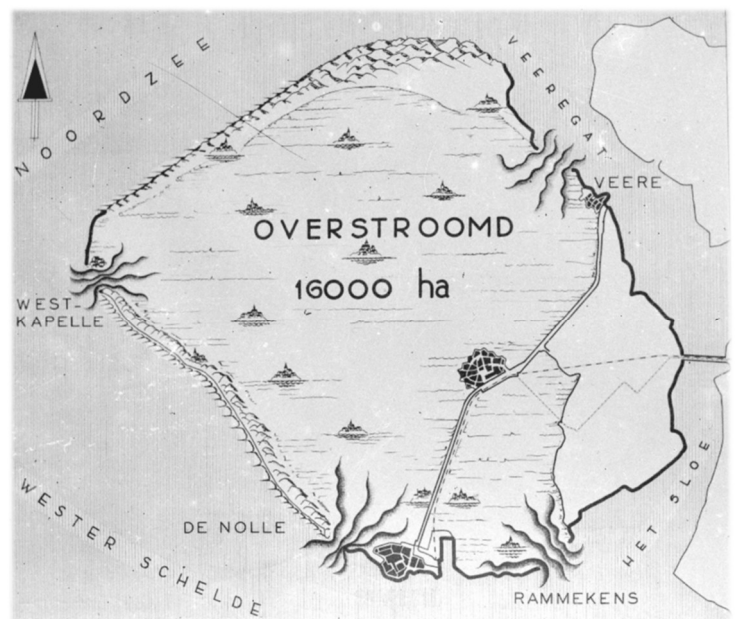
Om de Duitse verdediging te breken, besloten de geallieerden tot een controversiële maatregel: het doorbreken van de dijken van Walcheren. De RAF bombardeerde begin oktober 1944 op meerdere plekken de dijken (Westkapelle, Veere, Vlissingen en Ritthem), waardoor grote delen van het eiland onder water kwamen te staan. Hiermee wilden ze de Duitse troepen in hun bewegingen beperken en de bunkers ontoegankelijk maken. De geallieerde troepen, waaronder veel Britse en Canadese soldaten, landden vervolgens op verschillende plekken, zoals Westkapelle, Vlissingen en bij de Sloedam richting Middelburg.

De gevechten waren hevig. Ondanks het ondergelopen landschap en de zware Duitse tegenstand, wisten de geallieerden na wekenlange gevechten Walcheren in te nemen. Op 8 november 1944 werd het eiland als bevrijd beschouwd. Kort daarna kon de haven van Antwerpen in gebruik worden genomen, wat cruciaal was voor het verdere verloop van de oorlog.

Gevolgen voor bewoners en natuur

Voor de bewoners van Walcheren waren de gevolgen enorm. Dorpen en steden waren beschadigd, infrastructuur was verwoest, en het landschap was veranderd in een nat, modderig slagveld. Door het opzettelijk doorsteken van de dijken stond een groot deel van het eiland maandenlang onder water. Veel inwoners moesten evacueren, zagen hun huizen verloren gaan, en na de oorlog volgde een lange periode van wederopbouw.

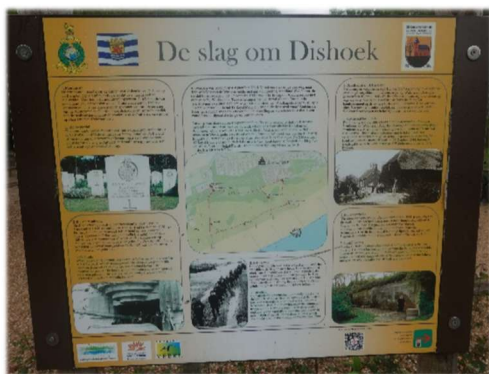
Ook de natuur leed zwaar. De verzilting van de grond, het verdwijnen van flora en fauna en het verlies van landbouwgrond hadden langdurige effecten. Toch bleek de bevolking veerkrachtig; in de jaren na de oorlog werd Walcheren stukje bij beetje hersteld, met onder meer het herstel van dijken en drainage van het land. Waar de dijkgraten waren vind je nu krekens en natuur.

Tekening overstroomd Walcheren. Dijkgraten Westkapelle, Veersegat, de Nolle en Rammekens (Zeeuws Archief, A.G. Kruithof)

Gedurende de **Slag om de Schelde** (4 september – 6 november 1944) vochten de geallieerde troepen tegen de Duitsers. De slag begon met **de val van Antwerpen** (4 september). Door de inname van Antwerpen werd het Duitse leger ingesloten in Zeeuws-Vlaanderen en begon het aan de terugtocht. Om dit te voorkomen werden veerhavens in Zeeuws-Vlaanderen door de geallieerden gebombardeerd, Breskens werd zwaar getroffen. In totaal zo'n 80.000 Duitsers ontkwamen. Op 16 september staken de geallieerden de grens over en werd het oosten van Zeeuws-Vlaanderen al snel bevrijd. Met **Operatie Switchback** werd het westen van Zeeuws-Vlaanderen bevrijd, plaats voor plaats moest vechtend worden ingenomen. In Zuid-Beveland was **Operatie Vitality** in volle gang, Canadezen rukten op via de Kreekrakdam en Britten voerden landingen uit bij Baarland en Hoedekenskerke. Op 30 oktober was Zuid-Beveland bevrijd. Ook Tholen en Sint Philipsland werden intussen vanuit Brabant bevrijd. Tot slot volgde **Operatie Infatuate**. Van 31 oktober tot 2 november werd hard gevochten om de Sloedam. Op 1 november vonden diverse amfibische landingen plaats bij Vlissingen en Westkapelle. Op 3 november was de stad Vlissingen bevrijd. Het garnizoen op Walcheren gaf zich over op 6 november. Op 28 november kwam het 1^e bevoorradingschip in de haven van Antwerpen aan.

Strijdtoneel Dishoek

Infobord over de Slag om Dishoek en startpunt

Tijdens de Slag om de Schelde vond bij Dishoek hevige strijd plaats tussen geallieerde en Duitse troepen. Duitse bunkers en geschutopstellingen waren strategisch geplaatst in de duinen rond Dishoek. Britse en Canadese troepen kregen te maken met felle tegenstand en mijnevelden. De Duitsers gebruikten de hoge duintoppen als uitkijkposten en artillerieposities. Veel huizen in het nabijgelegen Koudekerke raakten beschadigd door beschietingen. Na de bevrijding bleef het gebied bezaaid met wrakstukken en oorlogsschade. Vandaag de dag kun je de sporen van deze geschiedenis terugvinden tijdens een **6 km lange wandeling** vanaf de parkeerplaats aan de Strandweg bij Dishoek, langs bunkers, duinen en prachtige vergezichten. Hier staat ook een informatiebord.

Herinnering en informatie vandaag de dag

Tegenwoordig zijn er op Walcheren verschillende plekken waar de herinnering aan de Slag om de Schelde levend wordt gehouden en zijn er veel informatiepunten. De 67 km lange **Bunkerroute** leid je per fiets langs veel van deze plekken (zie www.zeeland.com/nl-nl/visit/1502_nl/bunkerroute). In Westkapelle staat **Het Polderhuis** (zie pagina 14), waar je uitgebreide informatie vindt over de inundatie en de gevechten op het eiland. Sommige bunkers zijn te bezoeken. Daarnaast zijn er meerdere monumenten en wandelroutes die je langs historische plekken leiden. In Nieuwdorp is het **Bevrijdingsmuseum Zeeland** een belangrijke plek om meer te leren over de gebeurtenissen. Op zaterdag 1 november is er een **excursie door Park Toorenvliedt** met het thema 'bevrijding Walcheren' (zie pagina 5). En in de ommetjes vanaf pagina 34 ook aandacht voor deze slag.

De Slag om de Schelde is een indrukwekkend voorbeeld van hoe strategische beslissingen, militaire moed en enorme offers samenkwamen in de strijd voor vrijheid. Met blijvende impact op mens en natuur.

Het **Bevrijdingsmuseum Zeeland** geeft informatie over de bezetting en bevrijding van Zeeland gedurende de Tweede Wereldoorlog. De opkomst van het fascisme en het nazisme, het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog, binnenvallende Duitse troepen, de Jodenvervolging, het verzet en de bevrijding. De informatie is te vinden in de zalen van het museum maar ook daarbuiten, in het Bevrijdingspark Zeeland dat het museum omringt. Meer informatie op de website www.bevrijdingsmuseumzeeland.nl. In het najaar organiseert het museum de **Mallard Wandeltocht** waarbij gekozen kan worden uit diverse afstanden en waarbij het Sloedam monument wordt aangedaan. De wandeltocht is vernoemd naar de Mallard Operatie, de nachtelijke oversteek van het Sloe door Britse troepen van 2 tot 4 november 1944, met het doel een bruggenhoofd te vestigen ten zuiden van de Sloedam, waardoor de geallieerden konden doorstoten op Walcheren. Op de website van het museum is meer info over deze wandeltocht te vinden. In Zoutelande is er het **Bunkermuseum Zoutelande** en verder kan de **Observatiebunker Vlissingen** bezocht worden. Openingstijden en meer informatie zijn te vinden op www.bunkerbehoud.com. De **Stichting Slag om de Schelde** waarbij diverse instanties samenwerken geeft ook informatie, www.stichtingslagomdeschelde.nl.

De gamma-uil

Arjen Faasse

Een algemene soort, maar wat een ongelooflijke mooie tekening. Het leek een blauwe gloed, maar op de foto zie je brons zilver, een bontkraag of mantel waar een koning jaloers op zou zijn. Z'n vleugels weerkaatsen het licht in groene en oranje puntjes voor nog meer 'glitter & glamour'. Op beide vleugels staat z'n naam: een gamma-symbool, dus is het een gamma-uil (*Autographa gamma*).

Korren in alle vroegte

Theo Hendriks

Het is vroeg in de ochtend eb en dus moeten wij – Marjan, Heleen en Theo – ook vroeg uit de veren. Om 8.00 uur verzamelen bij het windorgel in Vlissingen. Marjan brengt dit keer alle spullen mee en – heel aardig van haar – een kopje thee. Theo kleedt zich aan met de wetsuit. Tegen half negen is de familie die zich aangemeld had ook aanwezig maar daarbij ook een onaangemelde familie uit Duitsland en nog een paar andere jonge strandbezoekers.

Na het kornet opgezet te hebben was het tijd voor de eerste trek. De kinderen trokken goed aan het net en de eerste vangst was heel veel en diverse kwallen.

Omdat de tweede trek de andere kant op gaat moet het kornet geheel omgebouwd worden. De tweede trek was voorzien van wel 50 kleine visjes. Zo klein dat ze door de mazen van het net gingen. Van de paar die toch nog in de onderzoeksbak zaten werd met behulp van de zoekkaarten de soortennaam opgezocht. Dat is niet eenvoudig bij jonge vis. Inmiddels was het kornet weer omgebouwd en kon er een derde trek plaats vinden. De opbrengst was wat meer divers en voorzien van visjes, platvis en kwallen.

Omdat er nog tijd was werd toch nog een vierde trek gedaan richting windorgel. Deze trek was ook weer met heel veel visjes en kwallen. Heleen en Marjan kregen heel wat vragen te beantwoorden. Theo was al begonnen met het kornet op te ruimen en nadat de kinderen weg gingen hielpen de anderen mee om alles naar de auto te brengen om thuis helemaal af gespoten te worden, schoon te maken, drogen en weer inpakken voor een volgend avontuur!

Korren gebeurt met een net dat over de bodem van de zee wordt gesleept. Het is een zwaar werk, maar vele handen en handjes maken licht werk. Het net wordt door de IVN-gidsen in zee geplaatst en door de deelnemers vanaf het strand door de branding getrokken. Zo'n net werd en wordt vaak gebruikt door garnalenvissers die vaak niet blij zijn met de 'bijvangst' die ze hebben. Wij zijn daar juist wel blij mee, want het geeft inzicht in het rijke leven langs de Nederlandse kust. Na het binnenhalen kijken we met spanning naar de vangst. Elke vangst is weer anders en roept andere verhalen op. De gidsen vertellen dan over zeesterren, de krabbetjes, de platvissen en andere zeedieren die je vangt. IVN organiseert deze activiteit niet alleen in Zeeland, maar op meerdere plekken langs de Nederlandse kust. Korren gemist in 2025? In 2026 zijn er vast weer nieuwe kansen!

Kun je niet zo lang wachten? Ga dan eens kijken bij de **getijdenpoelen** bij het **Watersnoodmuseum Ouwkerk**. De betonnen bakken aan de Oosterschelde staan bij vloed geheel onder water, maar bij eb kun je er omheen lopen en blijft er allerlei leven achter in de bakken!

De vangst na het korren in augustus op het Nollestrand van Vlissingen

Hoe werkt een 'moestuinales'?

In het kader van de subsidie van Jong Leren Eten Zeeland zijn op de Aquamarijn te Middelburg (voorheen Vrije School) extra moestuinlessen gegeven door Moestuincoach Anoeska Schipper. Zij combineert het moestuinieren met haar andere passie: het geven van kunst- en cultuureducatie aan kinderen op het primaire onderwijs. De Aquamarijn heeft naast een groen schoolplein ook een moestuin voor de klassen 1, 2 en 3. Van maart tot en met juni en september tot en met oktober krijgen de klassen één keer per drie weken een moestuin- / kunstles van anderhalf uur.

Iedere les staat een thema centraal waarbij de klas enerzijds in de moestuin aan de slag gaat, anderzijds een creatieve opdracht krijgt. Het thema van deze les was 'kruiden'. De les start met het blind ruiken van de kruiden. Kunnen de kinderen de kruiden herkennen? Een vaak gehoorde opmerking was dat ze niet op de naam konden komen, maar het wel herkenbaar rook. Zodra ze het kruid zagen, wisten ze meestal wel direct om welk kruid het ging.

Na het 'ruiken', volgde een kruiden speurtocht. De kruiden die ze geroken hadden, gingen ze zoeken op het schoolplein. Is het citroenmelisse of munt? En hoe kun je het verschil zien tussen deze twee, of kan je beter ruiken om het zeker te weten? Waar staat er vrouwenmantel? De kruiden die ze gingen speuren hebben ze vervolgens geoogst.

De geoogste kruiden werden vervolgens in twee groepen verdeeld:

- De citroenmelisse, munt, colakruid en vrouwenmantel worden gedroogd en verwerkt in de Schooltuinthee, een samenwerkingsproject tussen de scholen De Aquamarijn en De Aventurijn in Middelburg, de Hogeschool Zeeland in Vlissingen, C.B.S. Palmenhof in Sint Laurens.
- De rozemarijn en oregano werden gebruikt om een kruidenazijn te maken.

Jong Leren Eten Zeeland is onderdeel van Jong Leren Eten en heeft als ambitie om jeugd / jongeren (0-18 jaar) in de kinderopvang en het onderwijs 'voedselvaardig' te maken. Dat is dus leren over gezonde voeding voor jezelf én voor de aarde, zodat jeugd/jongeren zélf toegerust worden om gezonde en duurzame voedselkeuzes te maken.

Het programma Jong Leren Eten startte in 2017 en is een initiatief van het ministerie van LNV en wordt uitgevoerd in afstemming met het ministerie van VWS. Jong Leren Eten begeeft zich op het snijvlak van gezondheidseducatie en natuur- en milieueducatie en is gericht op het thema voeding. Het programma Jong Leren Eten ondersteunt kinderopvang en onderwijs (primair onderwijs, voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs). Jong Leren Eten brengt partijen / organisaties bij elkaar uit het 'groene' duurzaamheidsdomein en het 'witte' gezondheidsdomein. Jong Leren Eten stimuleert hierbij hun samenwerking en afstemming, zowel op landelijk niveau als op regionaal niveau. In Zeeland zijn Debby Boers en Brenda Jasperse de makelaars voor Jong Leren Eten. Zij staan klaar om alle Zeeuwse scholen en organisaties te ondersteunen in hun vragen en initiatieven rondom voedsel-educatie. Meer informatie en contactgegevens vind je op de site www.jonglereneten.nl/provincie/zeeland.

IVN is één van de samenwerkingspartners bij dit initiatief.

Naast de onderhoudswerkzaamheden in de moestuin zijn de kinderen aan de slag gegaan om hun eigen minimoestuin te maken met zoveel mogelijk natuurlijke materialen (en aangevuld met restmaterialen). Doel is hierbij dat de kinderen bestaande natuurlijke en rest materialen een nieuwe functie geven. Daarnaast denken ze na over wat er allemaal in een moestuin thuis hoort. De meest creatieve oplossingen kwamen naar voren. Zelfs een waterton mét afvoer mocht niet ontbreken in de moestuin volgens een van de kinderen. Na anderhalf uur zat de les er helaas alweer op en konden de kinderen voldaan beginnen aan hun lunch.

Meer over **schooltuinieren** leren? Volg dan de e-learning op de website van IVN, deze is te vinden op de site: www.ivn.nl/online-cursussen-over-de-natuur/schooltuinieren.

Een klaslokaal vergroenen? Dan is de e-learning hierover misschien iets voor jou: www.ivn.nl/online-cursussen-over-de-natuur/klaslokaal-vergroenen/

De libel en de juffer

Foto's van onze IVN-Fotowerkgroep

Een libel is een insect dat behoort tot de orde *Odonata*, en meer specifiek tot de onderorde *Anisoptera*. Het is een opvallend en sierlijk insect, vooral bekend om zijn grote, vaak glanzende ogen, lange slanke lichaam en twee paar transparante vleugels. Libellen zijn uitstekende vliegers en staan bekend om hun vermogen om stil in de lucht te blijven hangen, razendsnel te versnellen en zelfs achteruit te vliegen!

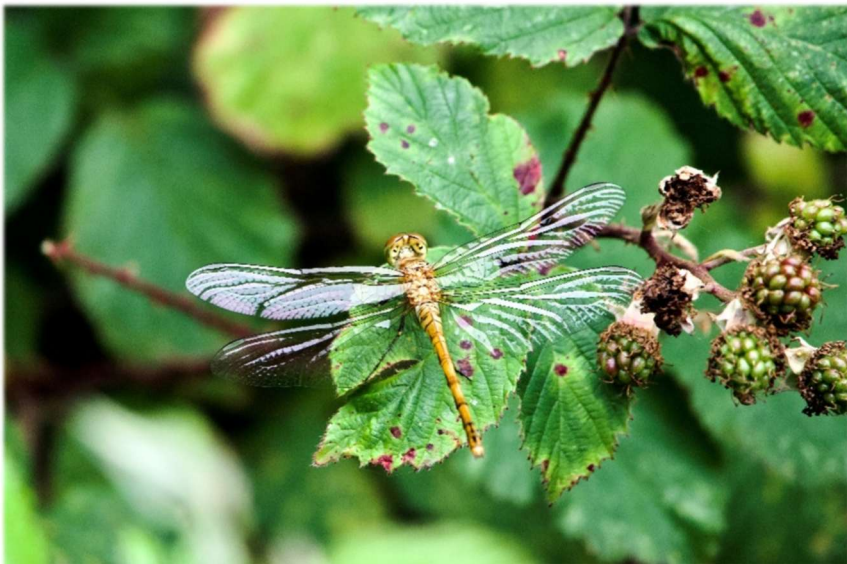
Libellen leven een groot deel van hun leven onder water als larve. Pas in hun volwassen stadium krijgen ze vleugels en leven ze bovengronds, meestal in de buurt van water. Het ei-stadium duurt – afhankelijk van de soort – enkele dagen tot weken. De eitjes liggen in of nabij water. Hieruit komen de larven (nimfen). De levensduur is 1 tot 5 jaar en is ook weer soortafhankelijk. Een volwassen libel leeft enkele weken tot maximaal 3 maanden.

Op 12 juli van dit jaar was de IVN-Fotowerkgroep in Oranjezon op zoek naar libellen. Libellen vinden hier een ideaal habitat. Libellen jagen op muggen en andere kleine insecten, terwijl ze zelf voedsel zijn voor vogels en kikkers.

Er zijn ook juffers, die vaak worden verward met libellen. Het verschil? Juffers (onderorde *Zygoptera*) zijn meestal kleiner, dunner en vouwen hun vleugels langs hun lichaam als ze zitten. Libellen houden hun vleugels juist wijd uit. En

waar de libel actief rondvliegt als ze jaagt, doet een juffer dit vaak vanuit een zittende positie.

In Zeeland zijn de meest voorkomende juffers onder meer de Gewone Rietjuffer, Azuurwaterjuffer en Winterjuffer. Bij de libellen zie je vaak de Grote Keizerlibel, Platbuik, Viervlek en soms de Smokkelaar.

Nog meer juffers en libellen spotten? Vanaf mei tot en met september is – naast Oranjezon – het Groot Vroon bij Dishoek een prima plek. Libellen in je eigen tuin? Zorg voor een ondiepe vijver zonder vis en met natuurlijke waterplanten. En daarnaast veel bloemen en kruiden in je tuin die insecten trekken. Grote kans dat ze na verloop van tijd je tuin weten te vinden!

Groot-Abeele

Groot-Abeele is een historische en pittoreske buurtschap in de gemeente Vlissingen, gelegen tussen Oost-Souburg en Middelburg. Dit gehucht, bestaande uit de straten Grote Abeele, Abeelseweg Oost en de Abeelse Bongerd, vormt een intiem lint van karakteristieke huizen met het 19^e eeuwse herenhuis Huize Abeele (bouwjaar 1848) als blikvanger. Oorspronkelijk lagen hier veel boerenwoningen en enkele uitspanningen. Er was ook een Klein-Abeele, dit lag iets noordelijker langs de Oude Vlissingeweg, op de plek waar nu de kruising is met de Reijersweg en de Atalantalaan.

In documenten wordt al in 1679 ‘De Sevensterre’ als herberg genoemd. In 1760 is er een vermelding van de herberg ‘Het Wapen van Ter Goes’. Vóór 1882 was Groot-Abeele dan ook een belangrijke pleisterplaats voor de postwagens tussen Middelburg en Vlissingen. De aanleg van het Kanaal door Walcheren tussen 1868 en 1873, de Zeeuwse lijn (spoorlijn Vlissingen – Roosendaal) en de tramlijn van Middelburg naar Vlissingen sneed een deel van Abeele af. Er kwam een veerdienst over het kanaal (‘veer bij Nieuwe Abeele’) dat tot na de Tweede Wereldoorlog Groot-Abeele en Nieuwe Abeele verbond. In dit Nieuwe Abeele werden vooral woningen gebouwd voor medewerkers van de kanaal- en trammaatschappij. Sinds 1966 hoort het gehucht bij Middelburg.

Groot-Abeele bloeide op in de 19^e en begin 20^e eeuw dankzij landbouw en uitstapjes van mensen uit de steden Middelburg en Vlissingen. Zij kwamen naar de herbergen en genoten van de natuurlijke omgeving. De Slag om de Schelde en vooral de inundatie zorgde er voor dat Nieuwe Abeele totaal verwoest werd. Groot-Abeele bleef grotendeels intact. Enkel het veer en de woning van de veerman verdwenen. Een ondergrondse Duitse bunker in Groot-Abeele nabij de Abeelseweg en goed zichtbaar vanaf de Oude Vlissingeweg (een soort heuvel in het landschap) herinnert aan de oorlog. Ook de camouflagebunker in Nieuwe Abeele (opgeknapt in 2015) herinnert aan deze tijd. De Duitsers camoufleerden hun bunkers vaak als schuur of woonhuis, dat moest ervoor zorgen dat de bunkers tijdens bombardementen of aanvallen van binnenvallende troepen gespaard zouden blijven.

Momenteel wonen er enkele tientallen mensen in Groot-Abeele dat vast ligt aan Oost-Souburg. Veel woon-werkverkeer (voornamelijk fietsers) komt dagelijks door het gehucht. Het gehucht bestaat uit enkele straatjes waarbij de landelijke sfeer wordt gekoesterd. Huize Abeele is een Rijksmonument. De voormalige overzetplaats van het veer is nu een rustplek aan het Kanaal door Walcheren. Door het gebied rond het gehucht is het lekker

Koopmansvoetpad gezien vanaf Groot-Abeele (Zeeuws Archief)

rondstruinen. Er zijn leuke natuurplekjes. Naast het Koopmansvoetpad is recent een wadi aangelegd. Dit Koopmansvoetpad wordt op een kadastrale kaart van 1830 aangeduid als ‘Steenen Voetpad’. Het pad liep vanaf de huidige Coosje Buskenstraat in Vlissingen in noordoostelijke richting tot voorbij West-Souburg en kwam uit waar molen ‘De Pere’ staat. In de jaren ’70 van de vorige eeuw verdween het pad grotendeels bij de aanleg van bedrijventerrein Baskensburg. Vanaf de molen loopt het dan naar Groot-Abeele. Tussen de huisnummers 20 en 22 vind je een tiendpaal (zie pagina 31). Groot-Abeele, een oase waar het heden en verleden – zoals zo vaak op Walcheren – samen komen.

Gevloerd door het Walcherse landschap

Engels bombardement op Vlissingen in 1809 gezien vanaf het Nollehoofd (Zeeuws Archief)

Niet alleen tijdens de Slag om de Schelde waren er amfibische landingen op Walcheren. Ook in de zomer van 1809 vond op Walcheren zo'n landing plaats. Sterker nog, het was één van de grootste amfibische aanvallen in de Nederlandse geschiedenis: de Engelse invasie van Walcheren. Deze militaire operatie, bekend als de Walcheren Expeditie, had als doel de Franse marine in Antwerpen uit te schakelen en de macht van Napoleon op het Europese vasteland te ondermijnen.

In 1809 bestond Walcheren uit drassige weilanden, brakke sloten en veel stilstaand water. Ideaal voor de malariamug. Inwoners van Walcheren waren vaak immuun, maar het Engelse leger niet en dus werden veel soldaten ziek. Een deel stierf, vooral vanwege de slechte hygiëne.

Malaria bleef lange tijd endemisch aanwezig, vooral in kust- en brakwatergebieden zoals Zeeland, Friesland en Noord-Holland. Maar stilaan verbeterde de medische kennis en begon men met bestrijding en in de jaren '50 van de vorige eeuw kwamen de laatste gevallen voor.

De Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) verklaarde Nederland in 1970 vrij van malaria.

Op 30 juli 1809 landden zo'n 40.000 Britse soldaten op Walcheren, ondersteund door een vloot van 600 schepen. Vlissingen werd zwaar gebombardeerd en viel na enkele dagen in Britse handen. De Engelsen dachten snel op te kunnen rukken naar Antwerpen, maar dit bleek een misrekening. Franse troepen boden stevig verzet en het terrein – vol moerassen en dijken – werkte in hun voordeel. Een nog grotere vijand bleek echter de natuur: zo'n 12.000 Britse soldaten werden getroffen door wat men toen de 'Walcheren-koorts' noemde – waarschijnlijk een combinatie van malaria en andere ziekten die floreerden in een drassige omgeving die Zeeland toen was. Meer dan 4.000 mannen stierven, niet door kogels, maar door ziekte en gebrek aan hygiëne.

Uiteindelijk werd de operatie een ramp. In december 1809 trokken de Britten zich terug. De invasie was mislukt, en het kostte het Britse Rijk niet alleen veel mensenlevens, maar ook aanzien.

Malariamug (Saxifraga – Frits Bink)

In Walcheren liet de expeditie een spoor van verwoesting achter. Je vindt er door alle gebeurtenissen er na (zoals de Tweede Wereldoorlog) weinig van terug in het landschap, maar de Engelse invasie van 1809 blijft een opmerkelijke episode waarin het eiland Walcheren even het toneel was van een groot Europees conflict. En waarin niet alleen de wapens, maar vooral het Walcherse landschap en klimaat de geschiedenis bepaalden!

Spelen en spijzen

Roy van de Voort

Herberg 'Den Gulzige gans'

Vanaf dinsdag 22 juli stond Terra Maris weer 5 dinsdagen van 16.30 tot 19.30 uur in het teken van het Middeleeuws festijn: Spelen en spijzen. In het voorjaar op een terras ontstond het idee langs te gaan met een maatje en toen de vrouw van hem een echte jonkvrouw werd was het snel beklonken. Op dinsdag 19 augustus was de laatste editie en ploeterden we na ons werk op de fiets tegen de wind in naar Terra Maris. Na ons geld gewisseld te hebben voor 'zilveren dukaten' besloten we direct de inwendige mens te versterken na een dag werken. De dukaten waren – in tegenstelling tot de pinpas – ook een aanslag op onze broekzakken. Bij herberg 'Den Gulzige Gans' konden we er gelukkig direct een paar achterlaten! Dat scheelde weer.

Tot onze grote schrik vond er een bestorming plaats van het mottekasteel waarbij een ridder een heleboel kleine ridders tegen de steile helling omhoog leidde naar victorie en een dappere jonkvrouw met haar ridders probeerde te redden wat er te redden viel. Van betrouwbare bron vernamen we dat sommige ouders hun vakantie hadden gepland rondom deze bestorming omdat deze het jaar ervoor ook al in de smaak was gevallen bij hun kleine ridders. Het hele jaar was deze uitgebreid geanalyseerd.

We kregen honger van al die veldslagen die zich voor onze ogen afspeelden. Dus dompelden we ons verder onder in de middeleeuwse sfeer (erg ontspannen, veel vrijwilligers) en volgden onze neus naar heerlijk geurende kookpotten (heerlijke spijzen). Er werden stokbroodjes gebakken en er was gezellige middeleeuwse muziek. Overal middeleeuwse spellen. Er werd geoefend met de handboog, sommige mensen schreven als monniken met veer en inkt en er werden potten gebakken, er werd mosterd gemaakt en er werd geweven. Ook de imker was er. De magische vuurspuwer voerde vol energie een hele show op. De dukaten vlogen uit onze broekzakken en windje mee vlogen we daarna huiswaarts. Met de opdracht van de jonkvrouw om volgend jaar eens wat meer aan ambachten te gaan doen dan te blijven plakken in een herberg... Mannen...

Bestorming van het mottekasteel!

Veel activiteiten in de kasteeltuinen

Tiendpalen op Walcheren

Fietsend of wandelend over de Moeringweg net buiten Middelburg zie je misschien een onopvallend betonnen paaltje in de berm, voorzien van informatie. Verspreid over Walcheren staan ze nog altijd, deze verweerde stenen palen met ingehakte cijfers of symbolen. Ze vallen dus niet direct op, maar hebben wel degelijk historische betekenis. Deze zogenoemde tiendpalen zijn de laatste fysieke herinneringen aan een middeleeuws systeem waarin boeren een tiende deel van hun opbrengst moesten afstaan aan de kerk of een lokale heer.

Het tiendrecht – of ‘het geven van de tienden’ – ontstond in de vroege middeleeuwen. Boeren waren verplicht om een tiende van hun oogst, vee of andere inkomsten af te dragen. Dit was eerst een religieuze verplichting aan de katholieke kerk, maar later konden ook adel of andere grondbezitters dit recht bezitten. Op Walcheren, een vruchtbaar eiland waar landbouw eeuwenlang de belangrijkste bestaansbron was, werd het tiendrecht dan ook op grote schaal toegepast.

De tiendpalen markeerden het land dat onder dit recht viel. Meestal waren ze van hardsteen en voorzien van inscripties, jaartallen of symbolen van de tiendrechthebbende partij. Ze dienden als grensmarkeringen: tot hier gold het tiendrecht, en verderop niet. Zo voorkwam men discussies over wie

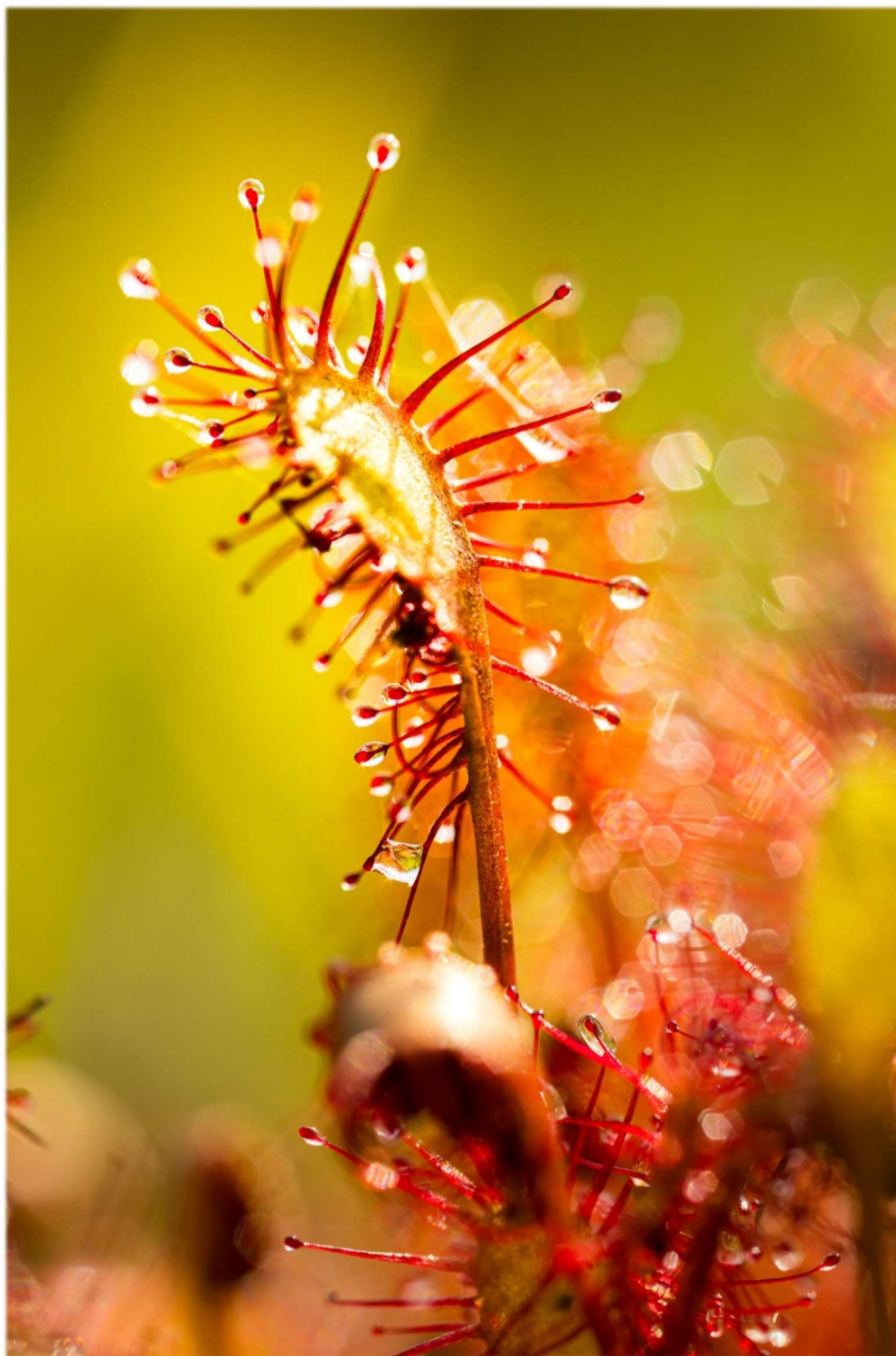
aan wie belasting verschuldigd was. Veel van deze palen dateren uit de 17^e en 18^e eeuw, toen het systeem al in verval raakte maar nog steeds in gebruik was.

Hoewel het tiendrecht in Nederland officieel werd afgeschaft in de 19^e eeuw (met de Tiendwet op 1 januari 1909), bleven de palen vaak gewoon staan. Tegenwoordig zijn deze palen erkend als cultuurhistorisch erfgoed. Gemeenten als Veere en Middelburg hebben ze zelfs opgenomen in hun monumentenlijst. Sommige palen zijn gerestaureerd of verplaatst naar musea, maar veel van deze palen staan op hun oorspronkelijke plek. Soms midden in een weiland, soms langs een oude dijk of akker. Deze stille getuigen vertegenwoordigen een bepaalde historische waarde. Ze vertellen een verhaal over macht, religie, eigendom en het harde boerenleven op Walcheren. Wie een tiendpaal tegenkomt, ziet niet zomaar een steen, maar een overblijfsel van een eeuwenoud systeem dat ooit het ritme van het Walcherse platteland bepaalde.

Nog meer tiendpalen spotten? Vroeger was Walcheren opgedeeld in 212 blokken waarover tienden geïnd werden, een kerkelijke belasting in natura. De grenzen volgden vaak natuurlijke grenzen, zoals een watergang, een (kerk)pad of een weg. Maar als er geen natuurlijke grenzen waren werden er hardstenen paaltjes neergezet. Op Walcheren zijn er talloze terug te vinden. Bijvoorbeeld in gehucht **Groot-Abeele** (zie pagina 28), in **Nieuw- en Sint-Joosland** (Molendijk), in gehucht **Brigdamme** (Leliëndaalsedreef), in **Koudekerke** (Dorpsplein en Duinstraat / Biggekerksestraat), in **Biggekerke** (Koolesweg), in **Grijpskerke** (Ravesteinweg), in **Aagtekerke** (Dorpsplein), in **Domburg** (Traverse, bij het gemeentehuis), in **Serooskerke** (Gapingseweg), **nabij Vrouwenpolder** (Lepelstraat, Lijdijsweg en kruising Lijdijsweg / Koningin Emmaweg), **tussen Vrouwenpolder en Veere** (Polredijk) en tot slot **nabij Oostkapelle** (Wijkhuijsweg, Groeneweg, Duinbeekseweg, Randduinweg). De inscriptie Z-T staat waarschijnlijk voor ‘Zeeuwse Tiende’. Het nummer bovenaan geeft het blok weer, de onderste inscriptie de hoek van het blok. De inscriptie A-D staat dan weer voor een belastingvrije enclave. Achterop staat soms ook een inscriptie, bijvoorbeeld DB bij Duinbeek.

Zonnedaauw

Foto's van onze IVN-Fotowerkgroep

Zonnedaauw is een vleesetende plant die leeft op zure, natte en voedselarme gronden. In Nederland komen drie soorten voor: ronde zonnedaauw, lange zonnedaauw en kleine zonnedaauw. In Zeeland is ook zonnedaauw (*Drosera*) te vinden. Het plantje blijft klein (vaak niet groter dan een paar centimeter) maar is makkelijk te herkennen aan zijn rozet van ronde blaadjes die bedekt zijn met rode tentakels met kleverige druppeltjes. Deze druppels lijken op dauw, vandaar de naam.

Wat dit plantje uniek maakt, is dat het insecten vangt en verteert. In de arme grond waarin het leeft zit te weinig stikstof en fosfor, dus vangt zonnedaauw kleine insecten, zoals mugjes of vliegjes, om aan voldoende voedingsstoffen te komen.

Zodra een insect vast komt te zitten in de kleverige val, krult het blad zich langzaam om de prooi heen en wordt het beestje verteerd met behulp van enzymen. Dit proces duurt enkele uren tot een dag. Een plant heeft aan één insect per 3 à 7 dagen voldoende, afhankelijk van aanbod en seizoen.

In Nederland komen de kleine zonnedaauw en de ronde zonnedaauw plaatselijk vrij algemeen voor. De soort is sinds 1 januari 2017 niet meer wettelijk beschermd, maar staat wel op de rode lijst. De lange zonnedaauw is zeldzaam en komt voor in levend hoogveen en blauwgrasland (bijvoorbeeld in de omgeving van Emmen). De kleine zonnedaauw vind je vooral in de Schotsman op Noord-Beveland. Als je geluk hebt tref je daar ook ronde zonnedaauw.

Wist je dat...?

Arjen Faasse

- Er aan je **verrekijker** (hopelijk ook aan de jouwe) bij de rechterlens een klein draaischijfje zit waarmee je je verrekijker kunt corrigeren voor je ogen. Sluit je rechteroog, stel scherp op een object, sluit nu je linkeroog en merk op dat je niet helemaal scherp ziet. Met hét draaischijfje kun je een kleine correctie maken, waardoor je kraakhelder voortaan door je verrekijker tuurt.
- Er bij het **Biggekerkse bos** een vreemd soort larve rondkroop op het pad. Het leek wel een zwarte harige rups met een wat bruinige kop, maar was zo wendbaar als een oorworm. Ik gok dat het een larve van een loopkever was. Zonder foto blijft het voorlopig bij een verwondering over de diversiteit van de natuur. En dat is helemaal prima.
- Je echt veel leert van tellen. Bij de **Nationale Bijentelling** eerst een half uur naar een appelboom omhoog gestaard. Topsport scherpstellen met je verrekijker, want die koninginnen zitten niet (lang) stil. Na mooie akkerhommels gezien te hebben, kon ik niet teleurgesteld zijn, maar had op meer gehoopt. Loop ik op de terugweg langs een strook smeewortel: een groot zoemfeest. Lekker hurken en genieten van het smulfeest. Ik kreeg er zelf ook een beetje honger van en wilde graag een aardhommel eventjes zijn en meedoen. De tweede meting was veel makkelijker kijken en ook veel meer soorten en aantallen gezien.
- Het een vertederend gevoel geeft wanneer een jonge **schorsmarpissa** sprongetjes maakt in het kommetje van je hand. Alsof je je kind leert fietsen. Negeer eventjes het feit dat hij doodsangsten uitsloeg omdat z'n leven aan een zijden draadje hij richting een stromende watermassa richting een zwart gat, het doucheputje, om vervolgens weggerukt te worden door een enorme predator. Trauma's voor het leven. En dan zeggen ze dat het de spinnen zijn die eng zijn.
- De **wilgenhoutrups** echt enorm groot, roze / rood aan de zijkant en zwart bovenop is? Zo'n 10 cm lang en dikker dan een cm. Als je hem oppakt van de weg, draait hij woest z'n kop als een leeuw wiens staart geroerd wordt. Menig vogel zal er verlekkerd naar kijken, maar tegelijkertijd de angst voelen voor de grote kaken.
- **Turkse tortels** liefdevol naar elkaar roepen met hun zachte, rustige roep. Golvend als de Middellandse zee, hoe-hoe-hoe... En dan heb je de houtduif die dat ook wel een goed idee vond en het ook probeert. Met de nadruk op probeert, want de houtduif, zoals de naam al impliceert, zit te dicht bij het grote houtvuur waardoor hij rooklongen heeft gekregen en dat is te horen. Ook lijkt het wel alsof hij standaard een half kuchje moet doen waardoor er geen 3 lettergrepen in de roep zitten maar 5: hoe-hoe-hoe-hoe-hoe. En met een stem alsof ze al jaren zware shag roken.

Schorsmarpissa (Saxifraga – Ab H. Baas)

Wilgenhoutrups (Saxifraga – Fitis Sytske Dijkse)

Kopij voor het volgende nummer én bezorgers gevraagd!

De volgende 'Op de Hoogte' verschijnt medio **december 2025**.

Kopij graag voor 30 november aanleveren via opdehoogte-walcheren@ivn.nl.

In 2026 verschijnt 'Op de Hoogte' in **maart, juni, september en december**.

We zijn ook op zoek naar bezorgers voor het blad. Voornamelijk voor Grijskerke, Serooskerke en Oost-Souburg, maar ook voor andere plaatsen mag je jezelf aanmelden.

Lijkt je dit wat? Stuur dan een e-mail aan opdehoogte-walcheren@ivn.nl en vermeld in welke plaats(en) je graag zou willen bezorgen. Alvast bedankt!

Verrassende ommetjes op Walcheren

Ommetje Zoutelande: in het spoor van de Slag om de Schelde

Angie van Goethem

In het spoor van de Slag om de Schelde vertrekken we naar Zoutelande voor een wandeling. We parkeren op parkeerplaats De Branding en lopen vanaf daar richting de duinen. We steken over en gaan linksaf. We lopen verder en gaan bij knooppunt 13 omhoog het duin op. Je loopt de vuurtoren van Zoutelande tegemoet. Deze vuurtoren is rond 1950 gebouwd en vormt samen met de vuurtoren van Westkapelle een lichtlijn voor het veilig kunnen varen van schepen door de vaargeul van het Oostgat. Deze prachtige, 12 meter hoge, vierkante toren heet de Sergeant.

Het duin op naar de Sergeant

Voetpad richting Zoutelande

Op het duin volgen we het voetpad richting Zoutelande, met uitzicht op zee en het dorp zelf. Vroeger was Zoutelande (net als Domburg) een favoriete plaats voor Nederlandse schilders, omdat het zonlicht voor pittoreske plaatjes zorgt.

We wandelen verder richting het Dan Flunderpad, vernoemd naar de commandant die met zijn peloton Zoutelande op 2 november 1944 heeft bevrijd. We gaan het pad op naar boven. Boven op het duin staat een observatiebunker en deze vormt samen met een personeelsbunker

het Bunkermuseum van Zoutelande. Beide bunkers maakten onderdeel uit van de Atlantikwall en kun je (op afspraak) bezoeken.

Observatiebunker boven op het duin bij Zoutelande, onderdeel van het Bunkermuseum van Zoutelande

Eerder deze maand heb ik mijn collega Dan de Bruijn, bestuurslid van Stichting Bunkerbehoud, gesproken om meer te weten te komen over de Slag om de Schelde. Dan tipte mij om het boek 'In het spoor van de slag om de Schelde' geschreven door Hans Sakkers te lezen (of één van zijn andere boeken). Hierin wandel je al lezend van Westkapelle naar Vrouwenpolder of naar Vlissingen. We kiezen voor de wandeling bij Zoutelande, omdat je daar zowel in de duinen als in het bos beneden de duinen verschillende monumenten kunt terugvinden van toen. De Atlantikwall liep van het zuiden van Frankrijk tot het noorden van Noorwegen. Op sommige plekken stonden (en staan nu nog) veel bunkers. Dit heeft te maken met de logistiek van mensen, middelen en materialen.

Drakentanden in het bos bij Valkenisse

Op 6 juni 1944 vond D-Day plaats, de grootste militaire invasie in de geschiedenis, waarbij de geallieerden de Normandische kust aanvielen en daar begon de bevrijding van West-Europa. Hoe verder ze het land in kwamen, hoe moeilijker de voorraden aan het front te krijgen waren. Op zoek naar een goede haven op een logische plek, is Antwerpen veroverd. Er was toen wel een probleem; om er te komen moet je door de Westerschelde en dat deel was nog niet in handen van de geallieerden. Door onderlinge prestige tussen 2 officieren (generaal Patton en generaal Montgomery) was er discussie of men eerst Arnhem ging bevrijden of Walcheren. Er werd gekozen voor Arnhem en die missie is toen mislukt. In de tussentijd hebben de Duitsers zich in Zeeland goed kunnen voorbereiden op het aankomende gevecht. Er is heel zwaar gevochten in Zeeuws-Vlaanderen en Walcheren. Mijn collega Dan vertelt dat er veel verschillende bunkers zijn; geschutbunkers, radiobunkers, ziekenhuisbunkers, munitiebunkers. De landfrontbunkers (liggen verder weg van de duinen) dienden als slaapplek, ziekenhuis en voor voorraden. Het bedrijf Organisation Todt (O.T.) bouwde in opdracht van

Hitler bunkers. In een gids waren alle soorten bunkers uitgewerkt en het complete bestek voor bunkers lag klaar. Je kon als het ware uit voorraad bestellen en daardoor waren bunkers vrij snel te maken. In Zoutelande kun je een observatiebunker (hoog in de duinen) of een manschappenbunker bezoeken.

Terug naar de wandeling. We wandelen het pad af en op een t-splitsing nemen we het pad naar beneden en slaan rechtsaf (richting Duinoord). Het wandelpad wordt een fietspad dus het is goed opletten geblazen. We genieten van het prachtige groen van alle bomen om ons heen en slaan verderop linksaf de Valkenisseweg in.

De pittoreske Valkenisseweg

Informatiebord bij de drakentanden in het bos bij Valkenisse

Verderop gaan we rechtsaf (richting restaurant Valkenisse) en zien verderop de drakentandversperring van het landfront Vlissingen. Ik vind dit altijd een heel bijzondere plek. Deze betonnen versperring was bedoeld om tanks tegen te houden die het gebied in wilden rijden. We wandelen tussen de drakentanden door en volgen het pad terug naar het fietspad. We slaan op het fietspad rechtsaf en lopen terug naar Zoutelande (dat is dan nog zo'n 3 kilometer).

We volgen het fietspad en daarna het wandelpad en genieten van het prachtige plaatsje Zoutelande.

Als je nog meer wilt wandelen én meer wilt leren over de Slag om de Schelde dan is het **Bevrijdingspad Zeeland** een absolute aanrader. In 135 kilometer verdeeld over 8 etappes (12-23 kilometer) leer je een heleboel over de Slag om de Schelde. De route start bij het NS-station van Kapelle en eindigt bij het NS-station van Arnemuiden. De route is bewegwijzerd via de wandelknooppunten en komt via het Monument Sloedam Walcheren binnen, het grootste deel volgt daarna de kustlijn van Walcheren. De route komt langs het **Bevrijdingsmuseum in Nieuwdorp** en het **Polderhuis in Westkapelle**. Een brochure van het pad is te koop via de boekhandel of via de website www.landschapsbeheerzeeland.nl/brochures/wandelen-zeeland-op-het-bevrijdingspad.

Dode boom vol zwammen langs de wandeling

En we ontdekken nog een bunker terwijl we bijna bij de auto zijn. Tot slot gaf mijn collega Dan nog een leuk feitje; alle bunkers in Nederland hebben een naam van een opera. En alle bunkers hebben een nummer, zodat je kunt opzoeken welke bunker het is en wat de bijzonderheden zijn.

Ik wil graag mijn collega Dan bedanken voor alle informatie die ik van hem heb ontvangen!

Nog een bunker nabij Zoutelande

Hans Sakkers is lid van Stichting Bunkerbehoud. Deze stichting houdt zich bezig met het beheer en de educatie rondom de verdedigingswerken in Zeeland. Hans Sakkers heeft diverse boeken op zijn naam staan over Zeeland tijdens de oorlog. Een recent werk dat hij schreef samen met Tobias van Gent gaat ook over de Slag om de Schelde, maar dan in 1940. Het boek heeft als titel 'In Zeeland werd doorgevochten' en belicht de 2 weken strijd na de capitulatie van de rest van Nederland.

Ommetje Sloedam

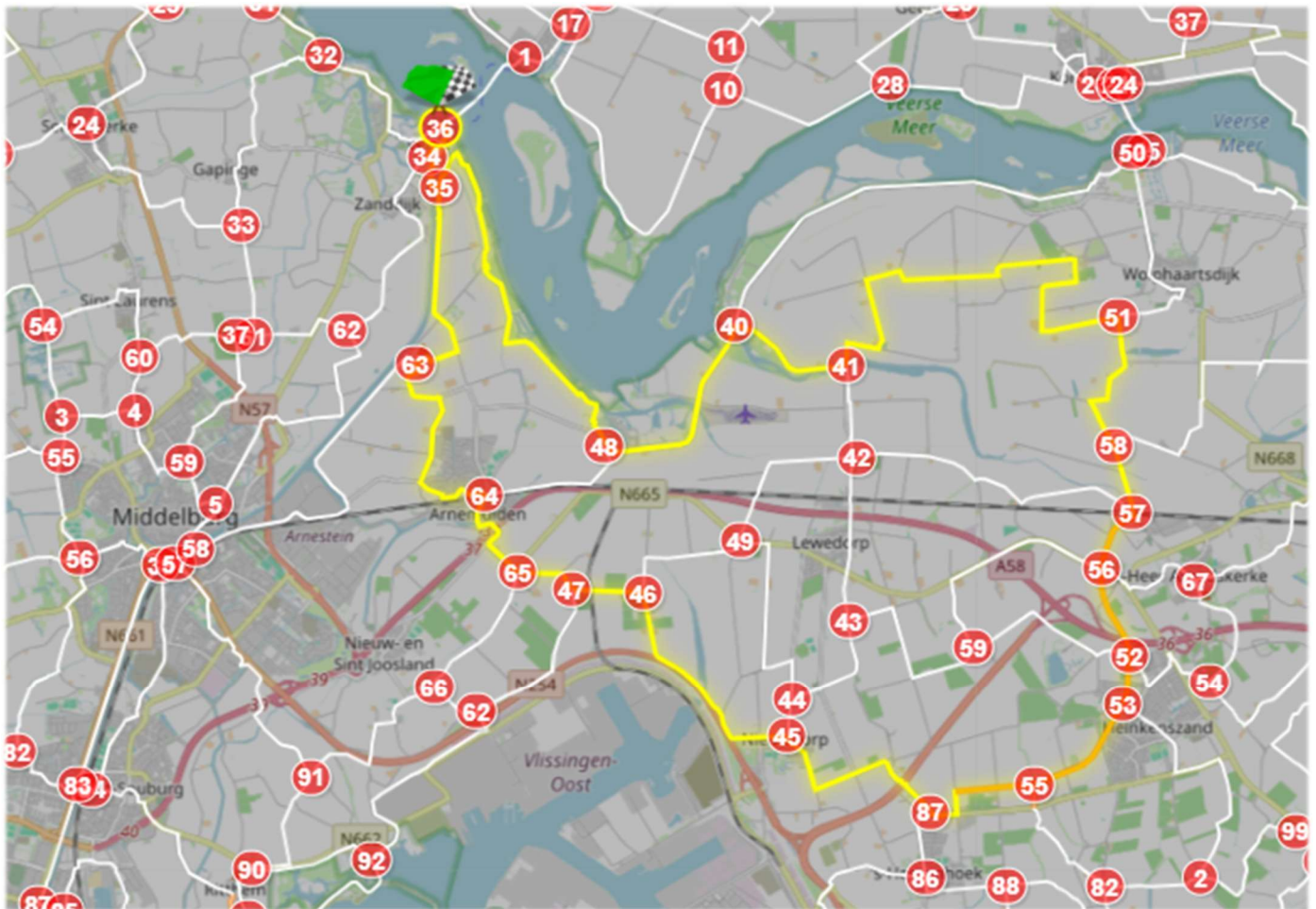
Bestorming Sloedam (Zeeuws Archief)

Voor de bevrijding van Walcheren werd begin november 1944 hard gevochten om de Sloedam door Canadese en Schotse eenheden. Middels operatie Mallard (naast aanvallen op de dam ook het oversteken van het Sloe met aanvalsbotten) werd de dam uiteindelijk geheel veroverd. Na operatie Mallard stortte de Duitse verdediging in. Tijdens de strijd om de Sloedam sneuvelden 79 Canadezen en Britten. Het ommetje voert langs restanten van Duitse verdedigingswerken en het Monument Sloedam.

Het ommetje kan worden gestart bij het Monument Sloedam en volgt de wandelknooppunten 34 – 33 – 24 – 23 – 34. Het ommetje is ongeveer 6,5 km lang.

De voormalige ringlijnroute – 47 km

De Zeeuwse lijn zorgde er voor dat steden als Goes, Middelburg en Vlissingen uit hun isolement werden gehaald. Vroeger waren er de nodige veerdiensten, maar de Kreekrakdam (1867) en de Sloedam (1871) zorgden er voor dat Walcheren per trein bereikbaar werd. In 1863 werd het deel Roosendaal – Bergen op Zoom geopend, gevolgd door het deel Bergen op Zoom – Goes (1868) en het deel Goes – Middelburg – Vlissingen (1873). De ontsluiting van de eilanden werd in het begin van de 20^e eeuw door middel van spoor en tram gerealiseerd. Op Walcheren ontstonden er 2 stoomtramlijnen die van 1906 tot 1937 in bedrijf waren.

De route op kaart (www.fietsnet.be)

De eerste was de lijn Middelburg – Domburg die startte bij het Station Middelburg (aan de stadzijde van het kanaal) en die liep over Koudekerke – Biggekerke – Zoutelande / Meliskerke – Boudewijnskerke – Westkapelle – Aagtekerke naar eindpunt Domburg. Daarnaast ging het om de lijn Koudekerke – Vlissingen die eindigde bij het Station Vlissingen. Tussen 1881 en 1944 was er daarnaast de geëlektrificeerde tramlijn Middelburg – Vlissingen in bedrijf. Deze ging van de Markt in Middelburg via Kanaal door Walcheren en Station Vlissingen naar de Leeuwentrap in Vlissingen.

Stichting Spoorwegmaatschappij Zuid-Beveland (SZB) houdt zich sinds 1996 bezig met het restaureren van spoorwegaanleg en gebouwen en verzorgt een dienstregeling op de lijn Goes – Hoedekenskerke. Onderweg stopt de stoomtrein in 's-Gravenpolder, 's-Heer Abtskerke, Nisse en Kwadendamme.

Een rit meemaken? Kijk voor meer informatie en de dienstregeling op de website www.destroomtrein.nl.

Op Zuid-Beveland ontstonden er (ring)spoorlijnen. In 1927 werd de lijn Goes – 's-Heer Arendskerke (over de Zeeuwse Lijn) – Borssele – Hoedekenskerke (met haventje) – Goes geopend. Daarnaast was er de lijn die vanuit Goes over de Zeeuwse Lijn naar 's-Heer Arendskerke en dan verder naar Wolphaartsdijk en het Wolphaartsdijkse Veer liep. Tot slot was er de lijn Goes – Kloetinge (over de Zeeuwse Lijn) en dan verder naar Wemeldinge. Het deel Goes – Hoedekenskerke is in gebruik als museumlijn en wordt in leven gehouden door vrijwilligers van de Stichting Spoorwegmaatschappij Zuid-Beveland (SZB). Je kunt mee met de stoomtrein, deze rijdt vanaf medio maart tot eind oktober. Deze fietstocht is een verrassend ommetje op de grens van én net buiten Walcheren en doet een deel van de ringlijn aan, namelijk het deel dat start in Eindewege en loopt tot de omgeving van 's-

Heerenhoek. Dit deel is ingericht als fietspad. De route start aan de **Campveerse Toren** in Veere (knooppunt 36). Deze toren gebouwd in de 15e eeuw moest de haven van Veere beschermen. Na passage van Sluis Veere en het Kanaal door Walcheren loopt de route een tijd langs het Veerse Meer, ontstaan in 1961 door het Drie Eilandenplan als onderdeel van de Deltawerken (realisatie Zandkreekdijk en Veerse Gatdam).

Bij **Natuur- en recreatiegebied De Piet** (km 10) verlaat de route het Veerse Meer en gaat naar de buurtschap **Sluis De Piet** (km 12). De buurtschap ontstond door de bouw van het gelijknamige gemaal in 1918. Er is zicht op **natuurgebied Westerschenge**, een restant van de Schenge, het vroegere water tussen Zuid-Beveland en

het eiland van Wolphaartsdijk. De route voert door het gebied van deze Schenge naar het plaatsje Oud-Sabbinge. Deze plaats wordt al in documenten uit het begin van de 13^e eeuw genoemd als Sabbinge. De route gaat voorbij **Kasteel Het Hoge Huis** (km 19). In 1572 werd de kerk van Sabbinge door de Geuzen verwoest, de restanten vind je nog terug op het plein in het dorp.

Fietspad over voormalige ringlijn door Heinkenszand (zicht richting Eindewege)

De voormalige ringlijn (km 23) is nu een fietspad, de route komt hier bij Eindewege op terecht en gaat deze volgen tot bijna in 's-Heerenhoek over ruim 6 km. Vlak voor Nieuwdorp komt de route voorbij het **Bevrijdingsmuseum**

Zeeland (km 32). De route gaat door de in 1949 bedijkte **Quarlespolder** (km 36) waar vroeger het Sloe en de Sloedam lagen. Ze kruist hierbij de Sloelijn. Zo komt de route terug op Walcheren. Via **Arnemuiden** (km 40) en **Kleverskerke** (km 43) gaat de route terug naar Sluis Veere en eindigt uiteindelijk bij de Campveerse Toren.

Deze route fietsen?

Volg de knooppunten (start bij de Campveerse Toren in Veere):

36 – 34 – 35 – 48 – 40 – 51 – 58 – 57 – 56 – 52 – 53 – 55 – 87 – 45 – 46 – 47 – 65 – 64 – 63 – 35 – 34 – 36

Bordje weg? Bordje fout? Meld het!
www.meldpuntroutes.nl

Meer weten over de ringlijn of de Zeeuwse Lijn? Het boek '**De Zeeuwse Lijn**' gaat over de historie van de spoorwegverbinding Roosendaal – Vlissingen en de ringlijnen. In 1873 is het laatste deel van het traject geopend, de ontwikkeling van de Zeeuwse lijn in de daaropvolgende 140 jaar wordt uiteengezet. Elk (voormalig) station en ook de SZB komen aan bod. Het boek is geschreven door Jan van der Male.

Overzicht activiteiten Walcheren 2025

De herfst is bijna in het land. En er zijn tal van leuke activiteiten om te ondernemen rondom de natuur. Check voor de IVN-excursies vooraf altijd de website! Voor de cursief gedrukte excursies wordt verwezen naar de websites van de betreffende instanties, hier vindt u meer informatie en tal van andere activiteiten.

Datum	Excursie / activiteit	Tijdstip	Thema / opmerking
SEPTEMBER			
20 (zaterdag)	Ledendag IVN-Walcheren	09.00 uur	Kalmthoutse Heide
20 (zaterdag)	World Cleanup Day	hele dag	IVN landelijk
20 (zaterdag)	Strandexpeditie Oranjezon	09.00 uur	Zeeuws Landschap
20 (zaterdag)	Sint Laurens Weihoek	09.00 uur	Zeeuws Landschap
20 (zaterdag)	Meewerkdag	10.00 uur	Speelhof Hoogerzael
21 (zondag)	Middelplaten Veerse Meer	10.00 uur	Natuurmonumenten
23 (dinsdag)	Strandwerkgroep Neeltje Jans	09.15 uur	KNNV Walcheren
24 (woensdag)	Bodemdierendagen 2025	hele dag	tot en met maandag 6 oktober
27 (zaterdag)	Passie voor spinnen (lezing)	11.30 uur	Terra Maris
27 (zaterdag)	Passie voor spinnen (lezing)	14.00 uur	Terra Maris
30 (dinsdag)	Werkgroep Zoetendaalse Weg	14.00 uur	KNNV Walcheren
OKTOBER			
4 (zaterdag)	Wetenschapsdag ZB en HZ	hele dag	Stand van IVN-Walcheren
4 (zaterdag)	Cursus fruitbomen Veere	09.00 uur	Stichting Landschapsbeheer Zeeland
6 (maandag)	Wandeling Vlissingen	14.00 uur	KNNV Walcheren
9 (donderdag)	Strandwerkgroep Neeltje Jans	09.30 uur	KNNV Walcheren
11 (zaterdag)	Fotowerkgroep op stap	09.00 uur	Damherten en zo
11 (zaterdag)	Polderhuis Westkapelle	10.30 uur	Geheimen van het getij
11 (zaterdag)	Ronde van Oranjezon	11.00 uur	Zeeuws Landschap
14 (dinsdag)	Werkgroep Puinpad	14.00 uur	KNNV Walcheren
15 (woensdag)	Strandexpeditie Oranjezon	09.00 uur	Zeeuws Landschap
15 (woensdag)	Paddenstoelen Oranjezon	10.30 uur	Zeeuws Landschap
18 (zaterdag)	Vogelexcursie Noordervroon	09.00 uur	Polderhuis Westkapelle
18 (zaterdag)	Train-de-trainer	10.00 uur	IVN Zuid-Holland
19 (zondag)	Het Nollebos / Westduin	10.30 uur	Herfst in het Nollebos
22 (woensdag)	Paddenstoelen Oranjezon	10.30 uur	Zeeuws Landschap
22 (woensdag)	Eendenkooi Slikkebosch	14.00 uur	Staatsbosbeheer
23 (donderdag)	Strandwerkgroep Neeltje Jans	09.30 uur	KNNV Walcheren
26 (zaterdag)	Polderhuis Westkapelle	19.30 uur	Geheimen van het getij / N8vdN8
NOVEMBER			
1 (zaterdag)	Natuurwerkdag	hele dag	Stichting Landschapsbeheer Zeeland
1 (zaterdag)	Park Toorenvliedt	14.00 uur	Bevrijding Walcheren
3 (maandag)	Wandeling Ritthemsebos	14.00 uur	KNNV Walcheren
8 (zaterdag)	Fotowerkgroep op stap	09.00 uur	Paddenstoelen en naaldbossen
9 (zondag)	Strandwerkgroep Neeltje Jans	09.45 uur	KNNV Walcheren
19 (woensdag)	Fotowerkgroep tops en tips	19.30 uur	Foto's bespreken
24 (maandag)	Strandwerkgroep Neeltje Jans	09.45 uur	KNNV Walcheren
DECEMBER			
8 (maandag)	Strandwerkgroep Neeltje Jans	09.30 uur	KNNV Walcheren
13 (zaterdag)	Fotowerkgroep op stap	09.00 uur	Thema volgt nog
23 (dinsdag)	Strandwerkgroep Neeltje Jans	09.30 uur	KNNV Walcheren
27 (zaterdag)	Strandexpeditie Oranjezon	12.00 uur	Zeeuws Landschap
27 (zaterdag)	Landgoed Ter Hooge	13.30 uur	Verrassende Winterwandeling

Inhoud

Algemeen

- 2 Redactioneel
Bij de voorpagina

Bestuur en werkgroepen

- 3 Dagelijks bestuur
Algemeen bestuur (naast dagelijks bestuur)

Van de bestuurstafel

- 4 Van de bestuurstafel

Activiteitenoverzicht

- 5 Geheimen van het getij
Park Toorenvliedt
6 Ledendag Kalmthoutse Heide 20 september
Wetenschapsdag 4 oktober
Het Nollebos / Westduin
7 World Cleanup Day 20 september

Kiek... een plaëtje!

- 11 Fotorubriek voor al je leuke waarnemingen

Op bezoek bij...

- 14 Het Polderhuis in Westkapelle

Artikelen en ander nieuws

- 19 Unesco Geopark Schelde Delta
20 Een gouwe ouwe van Cobie Gouwen
21 Voor de 'zoemlens': een vogel met sterallures
22 De Slag om de Schelde op Walcheren
24 De gamma-uil
Korren in alle vroegte
25 Hoe werkt een 'moestuïnes'?
27 De libel en de juffer

Verrassende ommetjes op Walcheren

- 34 Ommetje Zoutelande: in het spoor van de Slag om de Schelde

Jaaroverzicht activiteiten Walcheren 2025

- 39 Jaaroverzicht 2025

- 2 Aan deze editie werkten mee
Colofon

- 3 Werkgroepen
Paddenstoelen voor beginners

- 7 Op stap met de IVN-Fotowerkgroep
8 Landgoed Ter Hoogte
9 Train-de-trainer Jeugdnatuurbegeleiders
Bodemdierendagen 2025
10 Herfstactiviteiten Terra Maris

- 17 Museumcafé De Orangerie

- 28 Groot-Abeele
29 Gevloerd door het Walcherse landschap
30 Spelen en spijzen
31 Tiendpalen op Walcheren
32 Zonnedauw
33 Wist je dat...?
Kopij voor het volgende nummer én
bezorgers gevraagd!

- 37 Ommetje Sloedam
De voormalige ringlijnroute – 47 km